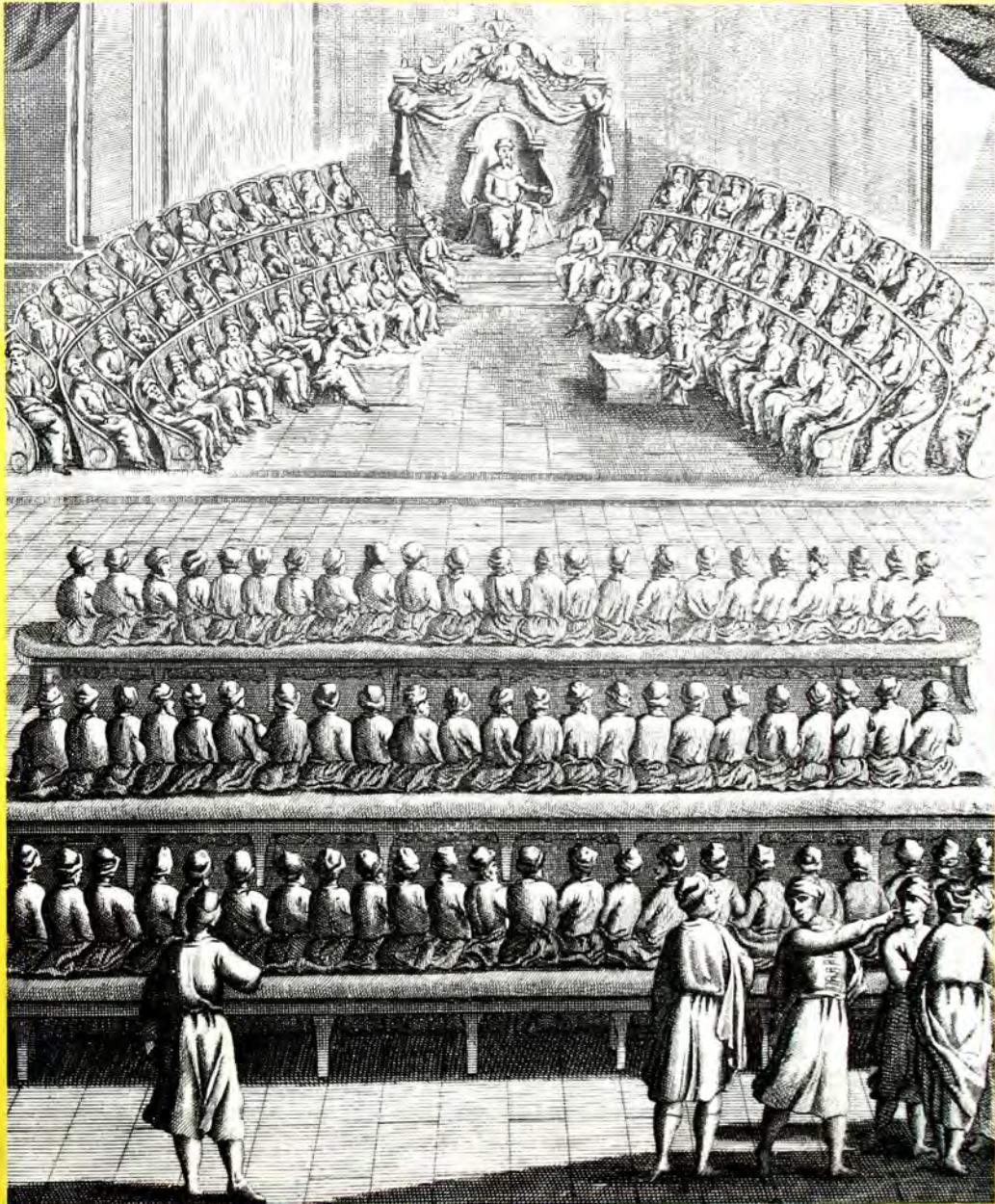

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ 26 ● ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1980 ● ΣΕΒΑΤ 5740

הגיד לך אדם מה טוב ומת' דורש
ממך כי אם עשות משפט

«Αὐτός σοι ἔδειξεν, ἄνθρωπε, τί τό καλόν· καί τί ζητεῖ ὁ Κύριος
παρά σοῦ, εἰμή νά πράττης τό δίκαιον...»

(Μιχαίας, 6:8)

ΤΟ «ΝΑΙ, ΝΑΙ· ΟΥ, ΟΥ»

Όσοι παρακολουθοῦν (καί πολλοί παρακολουθοῦν) τίς ἐνέργειες, τά λεγόμενα καί τά γραφόμενα τοῦ Κεντρικοῦ Ἰσραηλιτικοῦ Συμβουλίου (Κ.Ι.Σ.), θά γνωρίζουν μέ πόση μεγάλη προσοχή προσπαθοῦμε πάντα νά μή θίξωμε κανένα. Γνωρίζουν, ἐπίσης, μέ πόση μεγάλη προσοχή προσπαθοῦμε νά εἰμεθα σαφεῖς, ὥστε νά μήν παρέχωμε ἔδαφος σέ παρερμηνεῖες καί παρεξηγήσεις.

Δέν συμβαίνει, ὅμως, δυστυχῶς, καί μέ ἄλλους τό ἴδιο.

Σέ ἄλλες στήλες, π.χ. δημοσιεύομε τήν ἀλληλογραφία μέ τό περιοδικό τῆς Ἀδελφότητος Χριστιανῶν Θεολόγων «Ὁ Σωτήρ». Τή δημοσιεύομε χωρίς κανένα σχόλιο.

Σπεύδομε νά διευκρινήσωμε ὅτι σεβόμεθα ἀπολύτως τήν Ἀδελφότητα «Ὁ Σωτήρ», ὅπως καί τόν καθένα πού ἀγωνίζεται γιά νά φέρῃ τόν Ἄνθρωπο κοντά στή Θρησκεία, ὅποια κι ἂν εἶναι αὐτή. Γιά μᾶς ὅλοι ὅσοι διακονοῦν τήν πίστι στό Θεό εἶναι πρόσωπα ἀξιόλογα, πού ἀξίζουν κάθε τιμῆς καί ἀναγνώρισης.

Αὐτές, ἀκριβῶς, οἱ πεποιθήσεις μᾶς κάνουν νά θλιβώμεθα γιά τή στάσι τῆς Ἀδελφότητος «Ὁ Σωτήρ». Τούς ρωτήσαμε — συγκεκριμένως, ἐντίμως καί σαφῶς — ἂν καταδικάζουν τόν ἀντισημιτισμό, μιά κι ἔγραψαν ὅτι ἡ ἀπόφασις τοῦ Συμβουλίου Εὐρωπαϊκῶν Ἐκκλησιῶν γιά τήν «...προαγωγή τοῦ Ἰουδαιοχριστιανικοῦ διαλόγου στό χῶρο τῆς Εὐρώπης καί ἡ καταπολέμησις τοῦ ἀντισημιτισμοῦ... (εἶναι) πρᾶγμα πολύ ὑποπτον». Κι αὐτοί, ἀντί νά μᾶς δώσουν τήν ἀπάντησι πού θά ταίριαζε σέ προσωπικότητες τοῦ δικοῦ τους ἠθικοῦ διαμετρήματος καί τῆς δικῆς τους θεολογικῆς καί κοινωνικῆς κατάρτισεως, ἀνέφεραν πολλά καί διάφορα (μέχρι καί τήν ἀγάπη τῶν ἐχθρῶν!) χωρίς νά θελήσουν νά δώσουν ἀπάντησι στό ἐρώτημά μας.

Ἄν δέν ἐκτιμούσαμε τήν Ἀδελφότητα δέν θά ἀφιερώναμε τό ἄρθρο μας στό θέμα αὐτό. (Θά τό ἀφήναμε νά περάσῃ μέσα στίς ἄλλες ἀνακριβείες, συκοφαντίες, ὑπονοούμενα, πού σχεδόν καθημερινά συναντᾶμε). Ἐπειδή, ὅμως, ὅπως εἶπαμε, σεβόμεθα τούς θεολόγους, ἐκδηλώνουμε, μέ τό ἄρθρο αὐτό, τήν ἀπογοήτευσί μας γιά τήν ἀσαφῆ καί ἠθελημένα συγκεχυμένη ἀπάντησί τους. Καί νά σκεφθῇ κανεῖς ὅτι ὁ Χριστός ἦταν πού εἶπε «Ἀλ' ὅς εἶναι ὁ λόγος σας, Ναί, ναί· Οὐ, οὐ· τό δέ πλεότερον τούτων εἶναι ἐκ τοῦ πονηροῦ». (Ματθαίου ε' - 37).

ΣΥΖΗΤΗΣΙΣ ΜΕ ΤΟΝ «ΣΩΤΗΡΑ»

Στό περιοδικό «Σωτήρ», (ὄργανο τῆς ὁμωνύμου Ἀδελφότητος Θεολόγων) ἐδημοσιεύθη, στίς 5.12.1979 τό παρακάτω σχόλιο, μέ τίτλο «Αἱ Εὐρωπαϊκαί Ἐκκλησίαι»:

«Ἀπό τās 18 ἕως τās 25 Ὀκτωβρίου συνήλθε εἰς τήν Κρήτην ἡ 8η Γενική Συνέλευσις τοῦ λεγομένου Συμβουλίου τῶν Εὐρωπαϊκῶν Ἐκκλησιῶν. Τό γεγονός διευτυμάνισθη ποικιλοτρόπως καί αἱ ἐφημερίδες ἡσυχολήθησαν ἀρκετά μέ τήν προβολήν του. Τί πράγματι εἶναι τό Συμβούλιον αὐτό; Τό διηκρίνησεν ἐπαρκῶς ὁ Δρ. Ἀντρέα Ἀμπέλ, πρόεδρος τοῦ Κεντρικοῦ Προεδρείου τῶν Εὐρωπαϊκῶν Ἐκκλησιῶν, καί ἔτσι ἔχομεν αὐθεντικήν διά τό ζήτημα τήν πληροφορίαν. Ὁ Δρ. Ἀμπέλ ἐτόνισεν ὅτι ἡ «θεολογική βάση καί προϋπόθεσις γιά τήν εἰσοχή μιᾶς Ἐκκλησίας μέσα στό νέο αὐτό ὄργανισμὸ εἶναι ἡ ἴδια μέ τή θεολογική βάση τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν. Τό Συμβούλιον τῶν Εὐρωπαϊκῶν Ἐκκλησιῶν δέν ἀποτελεῖ τμήμα τοῦ Παγκόσμιου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν. Πρόκειται γιά δύο διαφορετικούς ὀργανισμούς. Ὅμως συνεργάζονται καί συντονίζονται τῇ δραστηριότητά τους... Στό Συμβούλιον τῶν Εὐρωπαϊκῶν Ἐκκλησιῶν συνεργάζονται σήμερα 112 Διαμαρτυρούμενες καί Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες». Διότι οἱ παπικοί δέν συμμετέχουν εἰς αὐτό («Καθολική» 6 – 11 – 79).

Μέ τās δηλώσεις αὐτάς φαίνεται καθαρά ὅτι τό Συμβούλιον αὐτό εἶναι ὅμοιον πρὸς τό περίφημον Π.Σ.Ε. καί ἐπιδιώκει τοὺς ἰδίους σκοπούς. Ἐνα οἰκουμενιστικὸν ὄργανον ἐπὶ πλέον, ὅπου καί πάλιν κυριαρχοῦν οἱ Προτεστάνται. Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι εἰς τήν Κρήτην «ἀπὸ τās 200 περίπου μέλη μέ δικαίωμα ψήφου οἱ Ὁρθόδοξοι ἀντιπρόσωποι ἦσαν περίπου 50». Ἐνδεικτικὸν ἀκόμη τῶν σκοπῶν καί τοῦ Συμβουλίου αὐτοῦ εἶναι τὸ ὅτι «ἰδιαίτερως συνιστάται ἡ προαγωγή τοῦ ἰουδαιοχριστιανικοῦ διαλόγου στό χωρὸ τῆς Εὐρώπης καί ἡ καταπολέμησις τοῦ ἀντισημιτισμοῦ». Πράγμα πολὺ ὑποπτον. Δι' αὐτό καί οἱ Ὁρθόδοξοι ἄς προφυλασσώμεθα ἀπὸ τās κατασκευάσματα αὐτά τοῦ οἰκουμενισμοῦ, πού δέν θέλουν τίποτε τό καλὸν διὰ τήν Ὁρθοδοξίαν.

Τὸ Κεντρικὸ Ἰσραηλιτικὸ Συμβούλιον ἔστειλε στὴ Διεύθυνσι τοῦ περιοδικοῦ τὴν ἑξῆς ἐπιστολή:

«Στὸ φύλλον τῆς 5ης Δεκεμβρίου τοῦ περιοδικοῦ σας καί σέ δημοσιευόμενον σχόλιον ὑπὸ τὸν τίτλο «Αἱ Εὐρωπαϊκαὶ Ἐκκλησίαι», ἀναφέρετε, μεταξύ ἄλλων, «Ἐνδεικτικὸν ἀκόμη τῶν σκοπῶν καί τοῦ Συμβουλίου αὐτοῦ εἶναι ὅτι ἰδιαίτερως συνιστάται ἡ προαγωγή τοῦ ἰουδαιοχριστιανικοῦ διαλόγου στο χωρὸ τῆς Εὐρώπης καί ἡ καταπολέμησις τοῦ ἀντισημιτισμοῦ».

Δέν ἔχομε δικαίωμα νὰ ὑπεισέλθωμε στίς ἀπόψεις σας, οἱ ὁποῖες γιά κάθε δημοκρατικὸ ἄνθρωπον εἶναι σεβαστές. Θά μᾶς ἐπιτρέψετε ὅμως, νὰ σημειώσωμε ὅτι, σύμφωνα μέ τό πνεῦμα τό ὁποῖον διεθνῶς ἐπικρατεῖ, ὁ διάλογος μεταξύ τῶν θρησκειῶν, τῶν κρατῶν, τῶν κοινωνικῶν ὁμάδων, τῶν ἀτόμων κλπ. εἶναι ἀναγκαιότης στήν ἐποχὴ μας. Φυσικά καί ἐπ' αὐτοῦ τοῦ θέματος μπορεῖτε ἐσεῖς νὰ ἔχετε τίς ὁποῖες ἀπόψεις σας, πού εἶναι καί πάλι σεβαστές.

Στό σημεῖο ἐκεῖνο στὸν ὁποῖον οἱ ἀπόψεις σας, ὁμολογοῦμε ὅτι μᾶς ἐπροξένησαν ἐντύπωση, εἶναι ὅτι ἀπὸ τό πνεῦμα τοῦ σχολίου σας καταφαίνεται ὅτι εἴσθε ἐναντίον τῆς καταπολέμησεως τοῦ ἀντισημιτισμοῦ. Θεωρεῖται καὶ αὐτὴν τήν καταπολέμησιν «Πράγμα πολὺ ὑποπτον».

Ἀσφαλῶς δέν θά περίμενε κανεὶς, σ' αὐτό τό τέλος τοῦ 20οῦ αἰῶνος, ἐκδοσις σοβαρᾶς Ἀδελφότητος Χριστιανῶν Θεολόγων νὰ τάσσεται, ἐμμέσως, ὑπὲρ τοῦ ἀντισημιτισμοῦ.

Ἡ Διεύθυνσις τοῦ περιοδικοῦ «Σωτήρ» ἔστειλε στό ΚΙΣ ἀπάντησι, στήν ὁποία ἀνέφερε:

«Ἐλάβομεν τό ἀπὸ 14.12.79 ἐγ-

γραφον τοῦ Ὑμετέρου Συμβουλίου. Τὸ ἐμελέτησαμεν ἐπισταμένως καί σās ἀπαντῶμεν:

Ἡ ὅλη μας πορεία καί δρᾶσις ἀποδίδεται μέ τό ὡς ἄνω ἐγγραφόν σας. Διότι ὁ ἀντισημιτισμὸς εἶναι ἐχθρὰ ἐναντίον τῶν Ἰσραηλιτῶν, πόλεμος, καί μάλιστα ἀναιτιολόγητος, ἐναντίον τῶν κατὰ σάρκα ἀπογόνων τοῦ πατριάρχου Ἰακώβ, τοῦ Ἰσραήλ. Ἀλλὰ ἡμεῖς εἴμεθα Χριστιανοί. Ὡς Χριστιανοὶ δέν ἡμποροῦμε νὰ λησμονήσωμεν ποτέ ὅτι ὁ λαὸς τοῦ Ἰσραὴλ ἐξελέγη ἀπὸ τὸν Θεὸν διὰ νὰ λάβῃ τās ἐπαγγελίας, διὰ νὰ γίνῃ τὸ ὄργανον, διὰ τοῦ ἀποιοῦ ἡ Θεῖα εὐλογία θά ἐχαρίζετο εἰς πάντα τās ἔθνη. Ὡς Χριστιανοὶ δέν ἡμποροῦμε ποτέ νὰ λησμονήσωμεν ὅτι τὸ ἔθνος τοῦ Ἰσραὴλ ἐχάρισεν εἰς τὸν κόσμον μορφὰς ὑπερόχους, ὅπως ὁ Ἀβραάμ, ὁ Δαβὶδ, ὁ Ἡσαίας, ὅπως ἡ Θεοτόκος Μαρία, ὅπως οἱ ἀπόστολοι τοῦ Χριστοῦ, ὁ Θεὸς Παῦλος. Δέν ἡμποροῦμε ὡς Χριστιανοὶ νὰ λησμονήσωμεν ὅτι κατ' ἀνθρώπον ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, ἡ λατρεῖα μας καὶ ἡ ζωὴ μας, ὑπῆρξε υἱὸς τοῦ Ἀβραάμ, υἱὸς τοῦ Ἰακώβ, τοῦ Ἰούδα, τοῦ Δαβὶδ.

Ἐκτὸς αὐτοῦ, ὅμως, ὡς Χριστιανοὶ ἐμάθαμεν νὰ ἀγαπῶμεν τοὺς πάντας, ἀκόμη καί τοὺς ἐχθρούς μας. Ἀγαπῶμεν λοιπὸν καί τοὺς Ἰουδαίους καί προσευχόμεθα δι' αὐτοὺς καί ὅταν εὐρίσκωνται εἰς δυσκολίαν τοὺς βοηθοῦμεν, ὅπως ἐγένεν εἰς τὸν τόπον μας τὸν καιρὸν, κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ Χίτλερ τοὺς κατεδίωκεν ἀπηνῶς. Ὅμως διὰ νὰ εἴμεθα εἰλικρινεῖς, πρέπει νὰ σημειώσωμεν ὅτι συχνά Ἑβραῖοι τήν καταγωγὴν πολεμοῦν τήν πίστιν μας καί ἡμᾶς τοὺς ἰδίους φανερά καί κρυφά. Περιστατικὰ τοιαῦτα ὑπάρχουν πάμπολλα. Ἀλλὰ δέν στεκόμεθα εἰς αὐτά. Τοὺς Ἑβραίους τοὺς ἀγαπῶμεν μέ ἀγάπην Χριστοῦ καί εὐχὴ μας καί προσευχή μας εἶναι νὰ τοὺς ἴδωμεν καί τοὺς βλέπομεν λαὸν Θεοῦ ὄντως περιοσίον.

Ἐκεῖνο δέ πού προεκάλεσε τό σχετικὸν σχόλιόν μας καί μᾶς ἠνάγκασε νὰ χαρακτηρίσωμεν τὸν ἰουδαιοχριστιανικὸν διάλογον καί τήν καταπολέμησιν τοῦ ἀντισημιτισμοῦ ὡς ὑποπτον πρᾶγμα, εἶναι τὸ ὅτι τοιοῦτον ψήφισμα εἰς συνέδριον Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν μέ θέμα «τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ὡς δύναμις Ἐλευθεριᾶς» ἐφαίνετο παρέμβλητον καί εὐλόγως ἐγένετο τήν ὑποψίαν ἐπηρεασμοῦ ἀπὸ ἐξωχριστιανικοὺς παράγοντας».

ΜΩΥΣΗΣ ΧΑΪΜΗΣ

Μιά πνευματική προσωπικότητα του έλλαδικού Έβραϊσμού

Στις 4 'Ιανουαρίου 1979 συμπληρώθηκαν πενήντα χρόνια από την ημέρα που ο Μωϋσής Χαΐμης εγκατέλειψε τα έγκόσμια σέ ηλικία μόλις 65 ετών. Πρίν εβδομήντα πέντε χρόνια άφηνε την τελευταία του πνοή ο Έμμανουήλ Ροΐδης, ο δημιουργός της «Πάπισσας 'Ιωάννας» και των «Ειδώλων», ένα από τα έξυπνότερα πνεύματα της εποχής του. Η έφημερίδα ΤΟ ΝΕΟΝ ΑΣΤΥ, θρηνώντας την απώλειά του, έγραφε στις 8 'Ιανουαρίου 1904 τά ξημερώματα:

«... Αι 'Αθήναι είναι πτωχότεραι, πολύ πτωχότεραι σήμερα, εις ευφύιαν...» Παραλλάζοντας αυτή τή φράση γιά τόν Χαΐμη, θά λέγαμε ότι ο Έβραϊσμός της Έλλάδας έγινε πτωχότερος μέ τόν πρόωρο χαμό του, γιατί στό πρόσωπό του είχε χάσει μιάν έντονη ήθική και πνευματική προσωπικότητα και ένα σπουδαίο άπολογητή των έβραϊκών Ιδεωδών. Δέν πρόφτασα νά τόν γνωρίσω. Ήμουν και δέν ήμουν δεκάχρονο παιδί όταν έρχόταν σπίτι μας και συναντούσε τόν πατέρα μου.

Ίσως και νά μήν καλοθυμάμαι. Μεσολάβησαν πολλά και σκληρά χρόνια, μέρες όργης και τρικυμίας, γιά όλους μας, άλλοι λιγότερο, άλλοι περισσότερο. Μορφές, γεγονότα και σχήματα, βυθίστηκαν σέ μιάν άχλύ λησμοσύνης. Θυμάμαι, όμως, καλά, πόσο συχνά μάςμίλαγε ο πατέρας μου γι' αυτόν, γιά τή φιλία τους, γιά τό ήθος του, γιά τήν άξία του. Άργότερα, όσο κυλούσαν τά χρόνια κι' έρχόμουν σ' έπαφή μέ τά δημοσιεύματα του Χ., συνειδητοποιούσα όλο και περισσότερο πόσο, άλήθεια, φτωχός άπομένει μετά τίς 4 'Ιανουαρίου 1929, όταν ο δάγγειος πυρετός τόν είχε πάρει κι' αυτόν μαζί μέ τόσους άλλους... Είχε πάρει τό δάσκαλο, τό φιλόνθρωπο και άνθρωπιστή, τόν έβραϊστή και σιωνιστή, τό δημοσιογράφο.

Όταν γεννήθηκε στήν Κέρκυρα τό 1864 ο Χ. από πατέρα και μάνα Κερκυραίους, γλυκοχάραξε ή πολυπόθητη Ένωση της Έπτανήσου μέ τή μητέρα Έλλάδα. Ο πατέρας του ο Γιεσουάς Χαΐμ άνήκε στήν ελληνική παροικία του νησιού, που είχε καταβολές άπ' τή Βυζαντινή αυτοκρατορία. Τό πρώτο της κύμα είχε φτάσει στίς ανατολικές άκτές της Μεσογείου μετά τήν καταστροφή του Δευτέρου Ναού και τή Διασπορά του 70 μ.Χ. και δέν είχε καμιά σχέση μέ τό άλλο κύμα των προσφύγων, που είχε τραβήξει και ριζώσει στήν Ίσπανία και άλλα μέρη της Εύρώπης γιά παλούς αιώνες. Κατά τόν Χ. οι Έβραίοι της Κέρκυρας ήλθαν από τή Θήβα. Είχε, λοιπόν, ή ελληνική παροικία τήν πατέντα των πρώτων μεταναστών και όταν άργότερα Έβραίοι μετανάστες από τή Δύση έφθασαν στήν Κέρκυρα οι παλιοί αυτόονομάσθηκαν, γιά νά ξεχωρίζουν, «Κααλ - Καντός - Τσσασάβημ» ή «Γραϊκο», δηλαδή «παροικία ελληνική ή των αυτόχθόνων». Τούς έλεγαν επίσης και «Ρωμανιώτες». Όπως όλοι οι όμόφυλοι τους της άρχικής Διασποράς, τόσο της Κέρκυρας όσο και της Ζακύνθου, είχαν κοινή γλώσσα τήν ελληνική. Ο παππούς του Μ. Χ. δέν λεγόταν Χαΐμ αλλά Κοέν, είχε εκπαιδευτεί στήν Ίταλία και είχε αλλάξει τό επώνυμό του

σέ Χαΐμ γιά νά μπορέσει νά νυμφευτεί διαζευγμένη γυναίκα που τό απαγόρευε ο έβ. Νόμος γιά τούς Κοανίμ. Αυτή ή άλλαγή έγινε μέ έγκριση του ραββινάτου της Ίερουσαλήμ. Από τό σόι αυτού του Κοέν βγήκαν και άλλοι πνευματικοί άνθρωποι, όπως ο Λ. Κοέν, συντάκτης του περιοδικού «Ίσραηλικά Χρονικά» του Ίωσήφ Ναχαμούλη στήν Κέρκυρα (1861 - 1863), θεός του Χ., ο Άλμπέρ Κοέν, γεννημένος στήν Κέρκυρα (τό 1895) διαπρεπής ποιητής και πεζογράφος της Γαλλίας, άνηψιός του Χ., καθώς επίσης και άλλοι συγγενείς μέ τό επώνυμο Βιβάντε ή Βιτάλ, που είναι ο ταυτόσημος ιταλικός τύπος του έβραϊκού επωνύμου «Χαΐμ» (Ζήσιμος).

Όσο γιά τήν ελληνικοποίηση του επωνύμου σέ «Χαΐμης», αυτή θά πρέπει νά έγινε τό άργότερο άμέσως μετά τήν Ένωση του 1864 και τήν ίσοπολιτεία των Έβραίων της Έπτανήσου, που τόσο μεγάλο ένθουσιασμό προκάλεσε σέ όλους τούς έπτανήσιους Έβραίους. Ο Γιεσουάς Χαΐμης, μέ άρτια έκπαίδευση, άνήκε στήν τάξη των ραββίνων της Κερκύρας, ήταν δικολάβος και πέθανε τό 1897 στήν Κέρκυρα. Από κτηματική περιουσία - κάτι μικρά σπίτια που είχε πρίν πεθάνει - δέν έμεινε τίποτα. Έξαιτίας ενός σεισμού τά δικά του και

άλλων τὰ σπῖτια ἰσοπεδώθηκαν, τὰ αἰκόπεδά τους χάθηκαν, περασμένα σέ ξένα χέρια ἢ χάθηκαν τὰ ὅρια τους. Τό ἴδιο ἀποτέλεσμα: Ὁ Χ. δέν βρῆκε τίποτα καί ξεκίνησε ἀπό τὸ Α. Ἐξῆς κ' ἀνατράφηκε σ' ἓνα πνευματικό κλίμα καί βρῆκε μόνη κληρονομιά τὸ καλὸ ὄνομα. Οἱ δικολάβοι τότε, ἓνα ἐλεύθερο ἐπάγγελμα, ὅπως καί σήμερα, χωρὶς ὁμῶς δικαίωμα παραστάσεως στὰ δικαστήρια, εἶχαν εὐρύτατες ἐξουδίκες δικαιοδοσίες: διαχειρίσεις κινητῆς καί ἀκίνητης περιουσίας, μεσολαβήσεις σέ δάνεια ἰδιωτικά καί δημόσια, σάν πληρεξούσιοι ἢ μάρτυρες ἢ καί ἐγγυητές τῶν ἐνδιαφερομένων. Πέρασε ὁ Χ. τὰ πρῶτα παιδικὰ του χρόνια συχνάζοντας στὴ Συναγωγή, ποῦταν ἓνας «πόλος ἔλξης» γιὰ τὰ παιδιά τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, μέ διδασκαλία τῆς ἑβρ. θρησκείας καί διάβασμα τῶν λειτουργικῶν βιβλίων. Ἐβγαλε τὸ Δημοτικό σχολεῖο Κερκύρας καί μετὰ τὸ Γυμνάσιο, μιά πολυτέλεια γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ἀφοῦ ὁ μοναδικὸς ἐκπαιδευτικὸς προορισμὸς ὅλων τῶν παιδιῶν ἦταν τὸ Δημοτικό, μέ πρόγραμμα τῆς διδασκαλίας τῶν στοιχειωδῶν κανόνων τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας. Ὅλα τὰ παιδιά φοιτοῦσαν σέ ἰταλικά σχολεῖα, αὐτὸ ἤθελε ἡ παράδοση. Εἰδικότερα, ἡ Κερκυραία Ἑβραία βρισκόταν σέ χαμηλότερο ἐπίπεδο ἑλληνικῶν σπουδῶν, ἀφοῦ καμμιά δέν ξεπέρασε τὴ δευτέρα Δημοτικὴ! Ἄς μὴ μᾶς ξενίζει τὸ φαινόμενο αὐτό, ὅταν πληροφορηθοῦμε, ἀπὸ πρόσφατη στατιστικὴ, ὅτι σέ σύνολο 1.726.256 γυναικῶν τῆς ἐπαρχίας, τὸ 1.368.268 εἶναι ἀγράμματες ἢ δέν τελείωσαν τὸ Δημοτικό Σχολεῖο! Ὁ Χ. ἦταν ὁ πρῶτος ποῦ γράφτηκε καί πήρε ἀπολυτήριο στὸ Γυμνάσιο Κερκύρας, ἐνῶ παράλληλα μέ τίς γυμνασιακές του σπουδές καί ἀπὸ μόνος του ἐπιδίδεται μέ πάθος στὴ σπουδὴ καί τὴ μόρφωση. Γίνεται ἓνας ἀκατάβλητος μαχητὴς τοῦ μυαλοῦ καί τῆς μνήμης, αὐτοπειθαρχημένος, αὐτοδίδακτος. Ἡ γνῶση γι' αὐτόν δέν εἶναι μέσο γιὰ τὴν ἐπίδιξη κάποιου ἀπώτερου σκοποῦ. Διαβάζει γιὰ νὰ διαβάσει, μαθαίνει γιὰ νὰ μάθει. Ἡ γνῶση του εἶναι αὐτοσκοπός...

Μαθαίνει νὰ μιλάει καί νὰ γράφει στὴν ἐντέλεια γαλλικά, ἰταλικά, ἀγγλικά, ἰσπανικά καί τὰ ἑβραϊκά τῆς Βίβλου. Στὰ 14 χρόνια του εἶχε γράψει ἑβραϊκὴ ἐπιστολή. Καυχιοῦταν στὴν οἰκογένειά του γιὰ τὰ ἑβραϊκά του ὅτι τὰ γράφει μέ μεγαλύτερη εὐχέρεια ἀπὸ τὰ γαλλικά καί τὰ ἰταλικά. Ἡ Βίβλος καί ἡ ἱστορία τοῦ ἑβραϊκοῦ λαοῦ γίνονται κτῆμα του καί ὅπως θὰ δοῦμε ἀργότερα, τὸ ἀπόθεμα τῶν γνώσεών του αὐτῶν θὰ τὸν βοηθήσει νὰ γράφει καί δημοσιεύει μελέτες γύρω ἀπ' τίς ἑλληνοεβραϊκές σχέσεις στὸν ἱστορικό καί κοινωνικό

τομέα, καθὼς καί γιὰ νὰ προσφέρει τὰ φῶτα του σέ πλείστα θέματα βιβλικοῦ καί ἑλληνοεβραϊκοῦ ἐνδιαφέροντος. Μεγάλη ὑπόθεση καί ὑψιστὴ χαρὰ νὰ διαβάσεις τὴ Βίβλο, ὅπως καί κάθε κλασσικὸ κείμενο, στὸ πρωτότυπο. Ὁ Χ. διαβαζε τὴ Βίβλο στὴν ἀρχαία ἑβραϊκὴ, ὅπως ὁ σύγχρονός του σιωνιστὴς Βλαδίμηρος Ζαμποτίανσκυ διαβαζε στὴ γλώσσα τους τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνες συγγραφεῖς, ὅπως ἀργότερα ἔκανε τὸ ἴδιο ὁ ἀγγλονόττρη ποιητὴς Σαοὺλ Τσερνιχόφσκυ κ' ἀπ' τοὺς πιὸ κοντινοὺς μας ὁ Δαβὶδ Μπέν Γκουριόν. Εἶναι ἐφηβος πιά ὅταν στὴ Συναγωγὴ τῶν Γραϊκὸς ἀνεβαίνει συχνά στὴν Τεβὰ καί συμμετέχει στὴ λειτουργία. Τότε στὸ Καάλ, καθὼς καί στὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο, διαβάζαν τὰ ἱβρίτ καί δέν καταλάβαιναν τίποτα. Τὸ ἴδιο καί στὴν Ἀθήνα...

Γενικά, οἱ γλώσσες τοῦ ἀνοίξαν εὐρύτατους ὁρίζοντες καί τίς χρησιμοποίησε παραγωγικά στὴν καριέρα του, ἀποκτημένες πρὶν ἀπ' τὴν καριέρα του. Συνήθως ὁ ἐπαγγελματισμὸς, κατὰ τὴ σοφὴ παροιμία «τὸ ἀγῶνι κινεῖ τὸν ἀγωνιάτη», σπρώχνει τὸν ἄνθρωπο νὰ ψευτομάθει ἢ καί νὰ μάθει μιά ἢ περισσότερες ξένες γλώσσες ποὺ τοῦ χρειάζονται γιὰ τὴ δουλειά του. Ὅμως γιὰ τὸν Χ. αὐτὸ ἦταν μιά ἐσωτερικὴ ἀνάγκη καί παρόρμηση. Γλώσσες καί γνώσεις τίς ἔκανε δικές του κατὰ τρόπο ἐπιστημονικό, θὰ λέγαμε, μέ μιά δύναμη ἀφομοιωτικὴ καί μνημονικὴ ποὺ διέθετε μέσα του... Διψοῦσε διαρκῶς γιὰ μάθηση, καταζητώντας τὴ ρῆση τοῦ Ἀριστοτέλη ὅτι «ὁ ἄνθρωπος φύσει ὀρέγεται τοῦ εἰδέναι».

Κατεῖχε, βέβαια, καί τὰ ἑλληνικά ἀπὸ πατρογονικὴ ἑλληνομάθεια. Κάποτε, μάλιστα, εἶχε ἀνοίξει ἓνα εἶδος ἰδιωτικῆς σχολῆς, ὅπου δίδασκε ἑλληνικά καί ἑβραϊκά στὰ ἑβραϊόπουλα τῆς Κέρκυ-

ρας, καταφέρνοντας ἔτσι νὰ ἀνταπεξέρχεται στὰ ἐξοδά του.

Τὸ 1889 ἡ ψίμα του ν' ἀποκτήσει ἀνώτερη μόρφωση τὸν φέρνει στὴν Ἀθήνα. Γράφεται στὴ Νομικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου, ἐνῶ, συχνά, γιὰ δύο χρόνια περίπου ἐργάζεται σέ διάφορες οἰκονομικὲς καί διδασκ. ξένες γλῶσσες, ὅσο χρόνο τοῦ μένει διαθέσιμος. Ἡ ζωὴ ὅμως στὴν Ἀθήνα δέν ἦταν διόλου εὐκόλη. Τότε τὸ ἑβραϊκὸ περιβάλλον ἦταν ἐκεῖ ἀνυπαρκτό. Ὑπῆρχε μόνον μιά ἀνοργάνωτη καί ἀποτυπώδης ἑβραϊκὴ παραιοκία. Αἰσθανόταν φοβερὰ τὴν ἐλλειψὴ ἰδιαίτερα τῆς ἑβραϊκῆς οἰκονομικῆς Βαλπηρὴς, τὰ κέρια τοῦ Σαμπάτ μέ τὸν πατέρα του καί τίς τρεῖς ἀδελφές του, ποὺ ἦταν μακριὰ του. Ἐνα σοβαρὸ κρυολόγημα θὰ τὸν ξαναφέρει στὴ βάση του, στὴ νησὶ τῶν Φαιάκων. Καταλαβαίνει ὅτι δέν μπορεῖ νὰ ζήσει χωρὶς τὴν ἀναπημένη του οἰκογένεια καί χωρὶς τὴν παραδοσιακὴ θρησκευτικὴ ζωὴ, ποὺ γι' αὐτόν, ἓναν βαθύτατα θρησκευόμενον ἄνθρωπο, ἦταν «ἄρτος ζωῆς». Μοῦ θυμίζει τὸν ἀθάνατο Ἀντρέα Λασκαράτο, ἐκεῖ παρακάτω στὸ Ἰόνιο, στὴν Κεφαλλονία, τὸν χριστιανικότερο τῶν καλῶν χριστιανῶν, ποὺ δίχως τὰ λατρεῖτά του πράγματα, γυναίκα καί θυγατέρες, δέν μπορούσε νὰ συλλάβει κανένα νόημα τῆς ζωῆς καί καμμιά πνευματικὴ δημιουργία.

Ὁ Χ. θὰ συνεχίσει τίς σπουδές του στὸ Ἐπανεπιστημιακὸ Διδασκαλεῖο Κερκύρας καί θὰ βγεῖ Πρωτοβάθμιος Δημοδιδασκαλὸς μέ βαθμὴ ΑΡΙΣΤΑ (ἴαρ. 169.21.6 1893). Βλέπω στὸ ἀπολυτήριο αὐτὸ τίς ἐπιδόσεις του καί τὰ δεκάριά του στὰ μαθήματα: Φιλοσοφικά, Ἑλληνικὴ Γλῶσσα, Παιδαγωγικά, Φυσικομαθηματικά, Μεθοδικὴ καί Πρακτικὴ Διδασκαλία, Ἱστορία καί Γεωγραφία. Στὴ Μουσικὴ, Καλλιγραφία καί

Στὴν Κορακιάνα τῆς Κερκύρας: Κ. Θεοτόκης, Σ. Δεσῦλλας, Α. Μαβίλης, Α. Κεφαλληνός, Μαρτζοῦκος, Η. Σταῦρος, Ε. Δεντρινού, Ἄλ. Πάλλης καί Μ. Χαίμης (Ἀπὸ τὸν «Νουμά», 8 Μαΐου 1905).

ΜΩΥΣΗΣ ΧΑΪΜΗΣ

(Συνέχεια)

Ίχνογραφία παίρνει λίαν καλώς (8) και στη Γυμναστική, καλώς (7). Γενικός βαθμός 9, 23/28.

Ένα περιστατικό αὐτῶν τῶν ἀπολυτηρίων ἐξετάσεων, χαρακτηριστικό πού δείχνει τήν κατάρτιση τοῦ Χ., εἶναι ὅτι ἐνῶ στό ἀρχαῖο κείμενο εἶχε ἐπιλέξει ἕνα ἀρκετά δύσκολο κομμάτι, ὁ ἀρμόδιος καθηγητής (ἀγνωστο γιά πιά λόγοι τοῦ ζητήσε νά τό ἀλλάξει μ' ἕνα ἄλλο πιά εὐκόλο. Αὐτός ἐπέμενε στό δικό του καί τελικά τοῦ πέρασε... Ἔτσι, ἀπό τό 1901 ξεκινάει (πρῶτος μισθός 120 δρχ.) καί δουλεύει σέ διάφορα δημοτικά σχολεῖα τῆς Κέρκυρας, διδάσκοντας κι ἐκπαιδεύοντας, μεταλαμπαδεύοντας γνώση καί ἥθος στά ἐλληνόπουλα, αὐτά τά βλαστάρια τοῦ αὐριανοῦ κόσμου. Ποιός ἀρνήθηκε ποτέ ὅτι ἡ στοιχειώδης ἐκπαίδευση εἶναι ἡ βάση τοῦ αὐριανοῦ πολίτη καί ὅτι τό ζυμᾶρι πού θά πλαστεῖ τοῦ μυαλοῦ καί τῆς ψυχῆς τῶν παιδιῶν εἶναι ἡ πιά δύσκολη καί πιά ἐνδιαφέρουσα ὑπόθεση μιᾶς Πολιτείας; Τό Ταλμούδ γράφει: «Πόλη χωρίς σχολεῖα εἶναι καταδικασμένη νά καταστραφεῖ» — «Τά μικρά τῶν δημοτικῶν σχολείων εἶναι τό θεμέλιο τῆς κοινωνίας». Καί ἄλλου: «Ὁ σοφός εἶναι ἀνώτερος τοῦ προφήτη καί τοῦ βασιλιᾶ» — «Ὁ ἀγράμματος δέν μπορεῖ νά εἶναι εὐσεβής, δέν μπορεῖ νά προφυλάγεται ἀπό τήν κακία». Ὁ Χ. ἤξερε τά παιδιά καί τήν παιδική ψυχή. Ἀγαποῦσε τά παιδιά. Τόν αγαποῦσαν τά παιδιά. Πέτυχε στό ἔργο του. Ἀπό πολύ νωρίς ὁ πνευματικός κόσμος τῆς Κέρκυρας κατάλαβε τήν ἀξία του, τόν περιέβαλε μέ τήν ἐκτίμηση καί τή συμπαράθεσί του, ἐπιζητοῦσαν τή γνωριμία του καί τή συναναστροφή μαζί του. Συνδέθηκε καί συνεργάστηκε, κατά τήν κερκυραϊκή περίοδο τῆς ζωῆς του, μέ λόγιους, καί πρωτοπόρους τῆς δημοτικῆς, ὅπως τόν Ἀλέξανδρο Πάλλη, τόν Κωνσταντῖνο Θεοτόκη, τό Λορέντζο Μαβίλη, τό Λάζαρο Βελέλη καί πολλούς ἄλλους.

Μέ τό συμπατριώτη του Βελέλη εἶχαν διαφωνίες σέ ἱστορικά θέματα (βλ. Νομᾶ 1905) πού ἔφτασαν σέ μίαν ὀξεία κι ὥστόσο συμπαθητική ἀντιδικία, ὅπως συνήθως συμβαίνει στούς φιλολογικούς καυγάδες.

Τόν Ἀλέξανδρο Πάλλη τόν εἶχε πρωτογνωρίσει, ὅταν γιά ἕνα μήνα παραθέριζε στήν Κέρκυρα, πρίν αὐτός ἀκόμα δημοσιεύσει τή μετάφραση τῶν «Εὐαγγελίων» στή δημοτική (1910). Εἶχε ὁμως παρουσιάσει τήν πρώτη ἐκδοχή τῆς περιφημῆς «Ἰλιάδας», πού τήν εἶχε δουλέψει ἐπίμονα ἀπό τό 1892 ὥς τό 1904. Ἐπειτα ἀπό χρόνια τόν θυμήθηκε ὁ Πάλλης σέ μιά καθοδὸ του στήν Ἑλλάδα, τό 1923, πῆγε σπίτι του, Ἀκταίου 27, καί τοῦ πρόσφερε τό τελευταῖο του βιβλίο «Ὁ Μπρουςός» ταξιδιωτικές ἐντυπώσεις. Τόν πεζογράφο Κων/νο Θεοτόκη, γέννημα καί θρέμμα τῆς Κέρκυρας καί τό Λορέντζο Μαβίλη, ποιητὴ τῶν «Σονέτων» παντρεμένο Κερκυραῖα γυναίκα, τοὺς ἤξερε καλά ἀπό καιρό. Ἦταν Ἀπρίλιος τοῦ 1905 ὅταν συναντήθηκαν σέ μιά ἐκδρομὴ στήν Κορακιάνα, στό φιλόξενο σπίτι τοῦ Μαρτζοῦκου, αὐτοὶ οἱ τέσσερις, μαζί μέ τόν Σπ. Δεσύλλα, ζωγράφο, Ἥλια Σταῦρο, δημοδιδάσκαλο καί πεζογράφο, τόν Ἀνδρέα Κεφαλληνό, λόγιο καί καθηγητὴ τοῦ Πρακτ. Λυκείου τῆς Ἀθῆνας καί τήν Εἰρήνη Δενδρινοῦ, πεζογράφο καί ποιήτρια. Ἡ Δενδρινοῦ ἀποθανάτισε αὐτὴν τήν ἐκδρομὴ στό περιοδικό «Νομᾶς» τοῦ Πάνου Ταγκόπουλου. Σέ μιά λυρική περιγραφή τῆς μέ τόν τίτλο «μιά ἐκδρομὴ» (Φύλλ. 8 /5/1905 σελ. 7 - 8) καί μιά φωτογραφία - ντοκουμέντο ἀποθανάτισε τή συντροφιά τους μπροστὰ στό σπίτι τοῦ Μαρτζοῦκου, ὅπου ἄκουσαν βιολιά, ἤπιαν κρᾶσι, τραγουδοῦσαν καί χόρευαν. Ἦταν ὅλοι τους συνεπαρμένοι, μεθυσμένοι ἀπό τό κίνημα πού εἶχε ἐξαγγείλει ὁ Ψυχάρης τό 1888 μέ τό «Ταξίδι» του γιά μιά ζωντανὴ δημοτικὴ γλῶσσα. Ἡ μέθη αὐτὴ εἶχε συνεπάρεϊ ἀκόμη καί μέ τίς γλωσσικὲς τῆς ἀκρότητες, ἔστω

καί προσωρινά, καί τόν Χ., ὅπως βλέπουμε ἀπό τὰ δημοσιεύματά του στὸν πρωτοποριακὸ «Νομᾶ». Παρ' ὅλο πού στή δουλειά του καί τὰ γραφτά του χρησιμοποιοῦσε τήν καθαρεύουσα, ὁ Χ. ποτέ δέν ἔπαψε νά συμπαθεῖ τὴ δημοτικὴ σάν ζωντανὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ, ὅπως ἀποδεικνύει καί ἡ ἀνταπόκρισή του στή BOURSE EGYPTIENNE (11/2/1911 μέ ψευδ. MAXIME), ὅπου ἀνάμεσα στά ἀθηναϊκά νέα, γράφει περὶ ΜΙΣΤΡΙΩΤΗ, φανατικοῦ καθαρολόγου καί ἀποδοκιμάζει δηλώσεις του κατὰ τῆς δημοτικῆς.

Καί στήν Ἀθήνα γνωρίστηκε μέ προσωπικότητες τῶν γραμμάτων, σέ ἐπισκέψεις του κατὰ τίς θερινὲς διακοπές τῶν σχολείων, ὅπως τόν Κωστὴ Παλαμᾶ, τό Γρ. Ξενοπούλου, τόν Ἀντρ. Καρκαβίτσα, τόν Μπάμπη Ἀννίνο, τόν Παπαδόπουλο, διευθυντὴ τῆς Διαπλάσεως τῶν παιδων, μέ τόν ὁποῖο μάλιστα ἔγιναν καλοὶ φίλοι καί βρῆκε στό πρόσωπό του ἕναν ἐγκάρδιο ὑποστηρικτὴ, γιὰτὶ ἀπὸ γυμνασιόπαιδο ὁ Χ. λάτρευε καί προπαγάνδιζε τὴ «Διάπλαση» καί εἶχε γράψει ἀρκετοὺς συνδρομητῆς τῆς, ποτέ ὁμως δέν εἶχε καταδεχτεῖ νά ζητήσῃ ἀλλαγὴ ἀπ' τὴ δική του συνδρομῇ, ὅπως εἶχε δικαίωμα, κι' αὐτὸ ὁ Παπαδόπουλος τό εἶχε πολὺ ἐκτιμῆσει.

Καί ἴσως νά πρόσεξε ὁ Παπαδόπουλος ὅτι αὐτὸς ὁ «Ἑβραῖος» δέν εἶχε καταδεχτεῖ νά ἐπωφεληθεῖ, ὅπως θά ἔκαναν ἄλλοι. Ὁ μισθός τοῦ δημοδιδασκάλου καί τὰ ἐλεύθερα μαθήματα ξένων γλωσσῶν, πού ἐξακολουθοῦσε, τοῦ ἔδιναν οἰκονομικὴ εὐχέρεια νά καλύψει τὰ ἐξοδα του γιά τόν ἑαυτοῦ καί τίς τρεῖς ἀδελφές του, ὅταν ὁ πατέρας του εἶχε φύγει ἀπ' τὴ ζωὴ, ἀλλὰ καί μερικά χρόνια πρίν ἀπὸ τό θάνατό του, ὅταν εἶχε πάψει νά ἐργάζεται, ἐπειδὴ εἶχε χάσει σχεδὸν τήν ὄρασή του.

Ἐπίσης τὰ ταξίδια του στήν Ἀθήνα, Χαλκίδα καί τίς πόλεις τῆς Θεσσαλίας τοῦ ἔδιναν τὴν εὐκαιρία ν' ἀσχοληθεῖ σέ μελέτες, συναφείς μέ τό ἐβραϊκὸ στοιχείο καί τὴν ἱστορία του καί, ὅπως φαίνεται ἀπὸ ἰδιόχειρη διαταγὴ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἑσωτερικῶν Τζώρτζη Ν. Θεοτόκη, μέ τόν ὁποῖον διατηροῦσε φιλικὸ δεσμό, ἀργότερα Πρωθυπουργὸ (ἀρ. πρωτ. ΔΥ 23. Ἰουλίου 1899),

Μιά σελίδα του «Ισραηλίτη Χρονογράφου», έφημερίδας του Μ. Χαΐμη.

έντέλλονταν οι άστυνόμοι Θηβών, Χαλκίδας και Θεσσαλίας με τα έξής: «Είς τόν μεταβαίνοντα αυτόσε χάριν έβραιολογικών μελετών κ. Μ. Χαΐμη παράσχετε πάσαν νόμιμον προστασίαν και συνδρομήν ύμών».

Αλλά τό μεγάλο όνειρο τής ζωής του ήταν ή σύσφιξη τών σχέσεων Έλλήνων και Έβραίων, αύτών τών θεματοφυλάκων του σύγχρονου πολιτισμού κι έπρεπε οι αρχαιότατοι δεσμοί τους νά βρεθούν και νά σφυρηλατηθούν. Άν ό Ίωσήφ Ναχονογράφος μέ τά «Ισραηλιτικά Χρονικά» του είχε δουλέψει γιά τήν ίσοτιμία και ίσοπολιτεία τών Έβραίων (1861 - 1863), ό Χ. μέ τόν «Ισραηλίτη Χρονογράφο» πού έβγαζε στήν Κέρκυρα (1901 - 1903) κι άργότερα μέ τήν «Ισραηλιτική Έπιθεώρηση» πού έβγαζε στήν Αθήνα (1912 - 1916), δούλεψε μέ τήν πέννα αλλά και μέ τό λόγο γιά τήν αλληλοκατανόηση και άρμονία μεταξύ Έλλήνων και Έβραίων. Μέσα του ήταν βαθειά χαραγμένος ό λόγος του Ι. Ρωμανού γιά τήν ίσοπολιτεία: «Είθε του προνομίου τούτου τής ίσοπολιτείας νά πιώνται έν τώ μέλλοντι χρήσιν οι Έβραίοι, ήτις νά ή ίδια μέν ώφέλιμος είς τήν Κέρκυραν, καθόλου δέ σύμφωνος πρός τάς αρχάς και τούς πόθους τής όλης Έλλάδος». Του ταίριαζε πολύ αυτό γιατί τό πίστευε και σ' όλη του τή ζωή έμεινε ένας έλληνολάτρης. Άγαπούσε μέ πάθος τήν Έλλάδα... Ό καθηγητής και τώρα ακαδημαϊκός Γρηγόριος Κασμάτης έγραψε: «... ό μακαρίτης Μ. Χαΐμης... ήμπορει νά θεωρηθής ως ό κυριώτερος Ισραηλίτης πού ειργάσθη πράγματι είλικρινώς και μέ πίστιν διά τήν συνεργασίαν μεταξύ Έλλήνων και Έβραίων» (περ... Νέα Έστία 15/5/1937), «Οι Έβραίοι τής Έπτανήσου και οι Έλληνες» σελ. 725 - 735.

Κι' όμως αυτό τό ώραίο πάθος τών ευγενών ψυχών γι' αλληλοκατανόηση τών ανθρώπων, από πόσες συμπληγάδες έπέρασε! Τό Πάσχα του 1891 στήν Κέρκυρα υπήρξε τραγικό. Ξανάζησαν οι εκεί Έβραίοι (καθώς και τής Ζακύνθου) τή σύκοφαντία τής αίματος ή ιεροτελεστικού φόνου (GRIME RITUEL) γιά κάποιο δωδεκάχρονο κορίτσι πούχε βρεθεί σκοτωμένο. Αυ-

τή τήν περίοδο τήν είπαν «Γκεζερά», δηλ. συμφορά. Άντισημιτισμός, βαιοπραγίες, λεηλασίες, πολύστηλες μυθιστορηματικές άρθρογραφίες στον Τύπο, πολιτικές ίντριγκες είς βάρος ή υπέρ τών άδικουμένων, γιά ν' αποδειχτεί στό τέλος ότι ή σκοτωμένη ήταν ή έβραιοπούλα Ρουμπίνη Σάρδα. Η δραστηριότητα του Χ. τότε υπήρξε άφάνταστη. Έτρεχε και έγραφε. Έγραφε κι' έτρεχε. Κυκλοφορούσε, μέ κίνδυνο τής ζωής του, στους δρόμους γιά νά συναντηθεί μέ μέλη τής Κοινότητας, νά συσκεφθούν και νά πάρουν αποφάσεις. Άρθρα έπιστολές έστειλε παντού, στίς έφημερίδες, στίς άδελφές Κοινότητες και κυρίως στήν ALLIANCE ISRAELITE UNIVERSELLE τών Παρισίων, έκθέτοντας τήν πραγματική κατάσταση. Χάρη σ' αυτές τίς έκθέσεις τών γεγονότων, πού πρέπει νά υπάρχουν στό Άρχεϊα τής ALLIANCE, διαφωτίστηκε ή κοινή γνώμη του έξωτερικού, καθώς και οι στενοί φίλοι του, πούχε γνωρίσει στό ταξίδιο του στή Γαλλία και Ίταλία, όπως ό Ψυχάρης, ό Μάζ Νορντάου, ό Σολωμών Ρείναχ, μέ τούς όποιους διατηρούσε αλληλογραφία. Δυστυχώς, μέ τήν άλλη μεγάλη «Γκεζερά», του ναζιστικού διωγμού, χάθηκε μαζί μέ τόσα άλλα προσφιλή και πολύτιμα, έμψυχα και άψυχα.

Τά δυσάρεστα γεγονότα έφεραν πικρία και άπογοήτευση. Άρχισε ή διαρροή τής Κοινότητας Κερκύρας και ίδίως επίλεκτων στελεχών της πρός τά έξω, κυρίως τήν Αίγυπτο, όπως του έπιφανούς γιατρού Ντέ Σέμο, του Πατσίφικο Καλόνουμου, διευθυντή τής Ιονικής Τραπεζίης Κερκύρας και άλλων, σέ τέτοιο ποσοστό ώστε νά μή άπομείνουν ούτε οι μισοί. Θά πρέπει νά ήταν τό σύνολο γύρω στίς 3.000, άφού μέ βάση τήν άπογραφή του 1870 (δηλ. 20 χρόνια πριν) (Έφημ. «Αιών» α/α 28 01 τής 27/6/1872), ό έβρ. πληθυσμός τής Κερκύρας ήταν 2.582, ψυχές. Σέ λίγα χρόνια ό κύκλος είχε στενέψει, αλλά τό κλίμα του παγκόσμιου Έβραϊσμού άναζωπυρώθηκε, οι Έβραίοι συνειδητοποιήσαν πού έντονα τήν έβραϊκή τους ταυτότητα και ό Χ. είχε τό πρόνομο νά γίνει ό πρώτος σιωνιστής στήν Κέρκυρα. Δυό συνταρακτικά γε-

γονότα συνέβαλαν σ' αυτό: ή υπόθεση Αλφρέδου Ντρέυφους και το Α' Σιωνιστικό Συνέδριο τής Βασιλείας (1897) μέ τή Διακήρυξη του πολιτικού Σιωνισμού από τόν Χέρτσλ. Κατά τή μαρτυρία του Κανάρη Κωνσταντίνου (Ίσρ. Έπιθ/σις 24/12/1971), ό Χ. προπαγάνδιζε στή νεολαία τήν πώληση του Σέκελ, τίς έτήσιες συνεισφορές γιά τήν ένίσχυση του σιωνιστικού ιδεώδους, δραστηριότητα πού θά διατηρήσει μέχρι τό θάνατό του στήν Αθήνα, από τό 1906 πού άποφάσισε νά έγκατασταθεί όριστικά μέ τήν αϊκογένειά του, δηλαδή σύζυγο και τρία παιδιά, όταν πιά είχε νιώσει ότι ό κύκλος του έμψυχου πνευματικού ύλικού έκινδύνευε νά έκμηδενιστεί, αλλά και γιά νά διευρύνει τούς όριζόντες του στον επαγγελματικό τομέα σαν δημοσιογράφος. Στήν Αθήνα, ένθερμοι συνεργάτες του στή σιωνιστική ιδέα, άπ' τά πιο παλιά και σημαντικά μέλη τής εκεί ίδρυμένης πιά Κοινότητας και γνωστοί του πριν από τό 1900, ήταν οι Άβραάμ Κωνσταντίνης και Μωυσής Σιακής μέ καθημερινή έπαφή και συνεργασία, καθώς και ό Δανιήλ Άβδελας, παραγγελιοδόχος, στό σπίτι του όποιου, τότε πίσω από τό Δημαρχείο Αθηνών ίδρύθηκε ένα ά-πρόγευμα του 1912, μέ πρωτοβουλία του Χ. ό Σιωνιστικός Σύλλογος Αθηνών, και καθιερώθηκε ή πώληση του Σέκελ μεταξύ τών σιωνιστών σέ μία δραχμή (τότε ή διεθνής τιμή ήταν ένα σελλίνι).

Συνεργάτες επίσης σ' αυτήν τήν προσπάθεια υπήρξαν τ' άδελφια του Μωυσή Σιακή, ό Μίνως Μπατίνας ό γιατρός Άβραάμ Άλχανάτης, ό φαρμακοποιός Χαΐμ Άλχανάτης και ό δικαστής Χισκιά Σακής. Μέ λόγους στή συνγωγή τών Αθηνών αλλά και στό περιοδικό του προπαγάνδιζε ό Χ. τή σιωνιστική ιδέα. Ύστερα από χρόνια, όταν

ΜΩΥΣΗΣ ΧΑΪΜΗΣ

(Συνέχεια)

Θά γράψει ὁ Παλαμᾶς τὸ ἄρθρο του «Οἱ Σιωνισταί» στὸ «Ἐμπρός» (19.11.1916 μὲ ψευδώνυμο W.), θ' ἀντιληφθεῖ ἀπὸ τοὺς πρῶτους ὅτι ὁ Σιωνισμὸς εἶναι μιὰ ἐθνικὴ ὑπόθεση καὶ θά πεί, ἀνάμεσα στ' ἄλλα, γιὰ τὸν Χ.

«... καὶ θά ἔπρεπε νά ἐρωτηθῇ περὶ τούτων ὁ φίλος συνάδελφος κ. Χαΐμης ὅστις ἐπανελημμένως ἔβριξε τὸ καίριον τοῦτο ζήτημα εἰς τὸ ὑπ' αὐτοῦ διευθυνόμενον Ἰσραηλιτικὸν περιοδικὸν καί, ὡς ἠδυνήθηεν νά ἀντιληφθῶ, τυχάνει ζηλωτῆς τῆς ἰδέας...»

Τὸ σπῆτι τοῦ Χ, τὰ Σάββατα καὶ τίς γιορτές ἦταν ἡ πνευματικὴ ἐστία ἀλλὰ καὶ τὸ κέντρο συντήρησης τῶν ἑβραϊκῶν παραδόσεων, γιὰ τὸ Χ. ἦταν αὐστηρὸς τηρητὴς τους, χωρὶς νά εἶναι, βέβαια, Ἰερσκόληπτος.

Ἀπ' ἐκεῖ πέρασαν καὶ φιλοξενήθηκαν ὁ Μωϋσῆς Σὶρ, Μέγας Ραββῖνος Βαρσοβίας, ὁ Δρ. Σβάρμ, ἀρχαιομαθὴς, διευθυντὴς βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων, ὁ Ζαρμποτίανσκυ, ὁ Ἐτινγκερ, ὁ Οὐσσίνσκυ καὶ ἄλλες προσωπικότητες τοῦ εὐρωπαϊκοῦ Ἑβραϊσμοῦ.

Μετά τὴν ἐκκρηξὴ τοῦ Α' Παγκ. Πολέμου, λόγω ἀποκλεισμοῦ τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Αὐστρίας, ἡ ἀλληλογραφία τῶν σιωνιστῶν τους μὲ Γαλλία, Ἀμερικὴ καὶ Ἀγγλία εἶχε διακοπὴ ἀπευθείας καὶ γινόταν μὲσω Ἑλλάδος. Οἱ ἐπιστολὲς στέλλονταν στὸν Χ. πού στὴ συνέχεια τίς διαβίβαζε στοὺς παραληψτές τῶν τριῶν αὐτῶν χωρῶν. Τέλος, μαζί μὲ τὸν Ἀσέρ Λεβὴ, τὸν Ἡλία Κανέττη καὶ τὸν Μωϋσῆ Σιακὴ ἱδρύουν τὸ 1920 τὸ Μπενέ Μπερίτ Ἀθηνῶν, ποῦταν τὸ παρθενικὸ ξεκίνημα στὴν ἱστορία τῆς σημερινῆς Στοᾶς. Πρῶτος πρόεδρος ὁ Ἡλίας Κανέττης καὶ μετὰ ὁ Μωϋσῆς Σιακῆς.

Στὰ κοινοτικά τῆς Ἀθήνας δέν μένει ἀδιάφορος. Καὶ ἐκεῖ ἐργάζεται καὶ στίς ἀρχές τοῦ 1915, στὸ Κοινοτικὸ Συμβούλιο πού ἐκλέγεται μὲ πρόεδρο τὸ Μωϋσῆ Σιακὴ, γραμματέα τὸν Χ. καὶ

συμβούλους τοὺς Σαμουὴλ Ἀλχανάτη, Σολ. Μπεράχα, Ἰσαὰκ Δαφθὰ καὶ Ἐμμ. Σίλμπερμαν, ἀγωνίζεται κι' αὐτός γιὰ ἓνα σωρὸ ἀναμορφωτικές προσπάθειες: Τὴ δημιουργία μιᾶς εὐπρεποῦς Συναγωγῆς γιὰ τοὺς 1.200 τότε Ἰσραηλίτες, τὴ συνεργασία ὧν τῶν Κοινοτήτων στὴ συγκρότηση ἐνὸς μόνιμου Κοινοῦ Συμβουλίου ἢ Συνεδρίου, (πού τελικὰ δέν πραγματοποιήθηκε τότε ἐξ αἰτίας τοῦ Ἀποκλεισμοῦ) τὴν πάταξη τῶν ἐσωτερικῶν διχονοιῶν, τὴν ἴδρυση ἀρχιραββινείας στὴν Ἀθήνα, τὴν ἀνάγκη δημιουργίας ἐνὸς ὁργάνου πολιτιστικοῦ (Τύπου), τὸ πρόγραμμα ἐβραϊκῶν σπουδῶν, τὴν ἀναμόρφωση τοῦ συστήματος τῆς φιλανθρωπίας. Γι' αὐτὴν τὴ φιλανθρωπία, τὴν τσεδακά, ἔγραψε κάπου ὁ Χ.: «Ὑψηλὴ ποίηση τῆς αἴσθησης ἢ μουσικῆ - τῆς καρδιάς ποίηση ἢ φιλανθρωπία».

Τὸ ἔργο του στὴν Ι.Κ. Κερκύρας, πρὶν φύγει, ὑπῆρξε σημαντικὸ καὶ βασίστηκε σὲ ἀρχές δικῆς του, πρωτότυπες καὶ ἀποδοτικές. Χρημάτισε ἀρκετές φορές πρόεδρος καὶ σύμβουλος. Πρόεδρος κατὰ τὸ 1900 μὲ καταπληκτικὴ πλειοψηφία εἶχε σάν πρώτη του δουλειά, γιὰ τὸ ἀδιάβλητο, νά καλέσει ὡς ταμῖα τοῦ Συμβουλίου τὸν ἀντίπαλό του. Κηρύχτηκε κατὰ τῆς δημιουργίας ἀποθεματικῶν καὶ ὑπὲρ τῆς ἐπένδυσης τῶν περιουσιακῶν στοιχείων σὲ ἀκίνητα. Καθιέρωσε τὴν ἀποκέντρωση τῆς διοίκησης σὲ αὐθιγόπαρκα, καὶ μὲ δικὸν τοὺς τὸ καθένα σκοπὸ καὶ προϋπολογισμό, Ταμεῖα Ἀγαθοεργίας, Ραββινικὸ κ.ἄ. Τὸ Ταμεῖο Ἀγαθοεργίας ἢ «Εὐεργετικὸ Ταμεῖο», ἱδρύθηκε τὸ 1899 μὲ πρόεδρο τὸν γιατρό Ι. Μπαττίνο καὶ γραμματέα τὸν Χ. Δημιούργημά του, παρὰ τίς ἀντιδράσεις πού πάντα ὑπάρχουν, στάθηκε μ' ἐπιτυχία τὸ Σχολικὸ Συστήσιον γιὰ τὰ Δημοτικὰ Σχολεῖα τῆς Κοινότητος. Ὅλοι οἱ μαθητές, εὐποροὶ καὶ ἀποροὶ πληρῶναν ὑποχρεωτικὰ μιὰ πεντάρα κάθε ἀπόγευμα καὶ τὴν ἄλλη μέρα εἶχαν τὸ φαγητὸ τους καὶ τὸ ψωμί

τους. Αὐτὸ τὸ σύστημα ἐξασφάλιζε τὴν τακτικὴ φοίτηση τῶν παιδιῶν καὶ συναισθηματικὴ τὴ μέγιστη διδακτικὴ ἀπόδοση. Ἡ πεντάρα τότε ἐκάλυπτε ἓνα ποσοστὸ τῆς δαπάνης, ἡ προθυμία τῶν γονέων ἦταν μεγάλη καὶ ἡ ἐπιτυχία του ἀπόλυτη. Ὑστερα ἀπὸ 15 χρόνια λειτουργίας τοῦ Σχολικοῦ Συστήσιου μὲ ικανοποίηση καὶ δίχως καμιά περιαυτολογία, θά γράψει ὁ Χ. στὴν «Ἰσραηλιτικὴ Ἐπιθεώρησή» του: «Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔχομεν ἀρίστον ἔργον Σχολικοῦ Συστήσιου δι' ἀπόρους μαθητὰς καὶ μαθητρίδας εἰς τὴν Ἰσραηλιτικὴν Κοινότητα Κερκύρας» (τ. 1915 σελ. 45). Ἀξίζει ὅμως νά διαβαστεῖ ἓνα ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ λόγο τοῦ Χ. σὲ μιὰ εὐεργετικὴ παράσταση στίς 9.3. 1905, πού διοργάνωσε τὸ Εὐεργετικὸ Ταμεῖο, σὲ ζωηρὴν δημοτικὴ, ὑπόδειγμα ὕφους καὶ ζεστασιάς. Τὸν δημοσίευσε ἀτόφιο ὁ «Νουμάς» (φύλλο 15.5. 1905) καὶ μέρος του, ἡ Ἀνθολογία τῆς Δημοτικῆς Πεζογραφίας τ. Β' τοῦ Γ. Βαλέττα. Ἐγραφε ὁ «Νουμάς»: «ὁ γνωστός Κορφιᾶτης ἑβραϊολόγος κ. Μωϋσῆς Χαΐμης εἶχε τὴν καλοσύνη νά μᾶς στείλει - ἀφοῦ, ἐννοεῖται, πρῶτα τὸν παρακαλέσαμε, ἓνα λόγο του ἐκπαιδευτικὸ, γιομάτο πραχτικὸ νοῦ καὶ οὐσία...»

Νά ἔνα ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ «Λόγον» τοῦ Χαΐμη στὴ συγκέντρωση τοῦ Εὐεργετικοῦ Ταμεῖου: «Τὸ νέο πνεῦμα πού τριγύρω μας φυσάει ἄς τὸ χαιρετίσουμε χαρούμενα καὶ μὲ πίστη. Ἄς γεμίσει τὴν ψυχὴ μας, τὴν καρδιά μας ἀληθινὴ ἀγάπη γιὰ τὸ γείτονα, ὅχι μὲ τὴν ἀγάπη πού ἔρχονται ὑποκριτικὰ σὲ βοήθεια σὲ κάποιον πού ἔπεσε μπροστά μας, ἀλλὰ μ' ἐκείνη πού συμβουλεύει, πού προλαβαίνει τὴν ἀρρώστια, τὴν ἀπελπισία, τὸ κακὸ. Μὲ τὴν ἀγάπη πού δειρεύεται μιὰ ἀρμονία εὐτυχίας, καλοπερασίδας, γιὰ ὅλα τὰ πλάσματα, πού μοιάζει μὲ τὴν ἀνοιξὴ τὴν αἰώνια τῆς ἐλληνικῆς χώρας, πού μᾶς καλεῖ στίς ἀγκάλες της, προπάντων σαυτὴν τὴν ἐποχὴ, πού μὲ τὴν πρασινάδα, μὲ τὸ ὄρωμα τῶν λουλουδιῶν, μὲ τὰ γελαστὰ βασιλέματα στίς ἀρμονικὲς γραμμὲς τῶν βουνῶν της, πού γλυκὰ ὑψώνονται στὸν καθάριο ὀρίζοντα, ἐμπνέει καὶ στὴν ψυχὴ ἀκόμα τοῦ σκεπτικοῦ τόσα ὑψηλὰ ἰδανικά, τόσες τρυφερὲς ἀγάπες».

“Ένα άλλο έργο του στην Ι.Κ.Κ. ήταν καί τό «Ταλμούδ Τορά» χάρη των έργαζομένων παιδιών, δηλαδή διδασκαλία έβραϊκής θρησκείας καί γλώσσας κατά τίς άπογευματινές ώρες, μέ φοίτηση δωρεάν καί πόρους πού έβγαιναν από σχολικές γιορτές μέ λαχεία δώρων. Κι’ όλα αυτά, όργάνωση δική του. Δηλ. νυκτερινό σχολείο πρίν 79 χρόνια! Έμπνεύσεις όλ’ αυτά του πρακτικού μυαλού του πού, όπως φαίνεται, δέν ύστερούσε καθόλου τής θεωρητικής συγκρότησής του. έπιτεύγματα - παραδείγματα πρós μίμηση, μέ εύρύτερη προβολή καί άπήχηση στόν έξωεβραϊκό χώρο. Καί δέν ήταν νομιζώ υπερβολικός ό Φερδινάνδος Γρηγορόβιος, ό ιστορικός τής «Φραγκοκρατίας στην Έλλάδα» καί άλλων έργων, όταν είχε υποστηρίξει, πρίν πολλές δεκάδες χρόνια, ότι γιά νά γράφει κανείς τήν ιστορία τής Κέρκυρας πρέπει νά συμβουλευτεί τά σπουδαία άρχεία τής έβραϊκής της Κονότητας. Ναι, αυτά τά άρχεία πού σέ χρόνον άνύπομποτό Χ. διατυμπάνιζε τήν άνάγκη συντήρησης των πολύτιμων χειρογράφων τους, πού έκάλυπταν αιώνες πολιτικής καί πολιτιστικής παρουσίας του έβραϊκού στοιχείου δίπλα στίς «Ραψωδίες του Ίονίου», όπως θάλεγεν ό Ποιητής, μέ τελευταία του κραυγή «ΦΩΝΗ ΚΙΝΔΥΝΟΥ» πού δημοσίευσε ό Χ. στην «Ισραηλτική Έπιθεώρηση» του τό 1913 (τ. 1913 σελ. 87). Κραυγή πού τελικά, όπως προκύπτει από τό σπουδαίο αυτό περιοδικό - ντοκουμέντο, είσακούστηκε, αλλά - άλλοιμονό - κήκον τά άρχεία κατά τήν είσβολή των ναζιστών, σύμφωνα μέ τή μαρτυρία πού μās δίνει ό Κερκυραίος Χαΐμ Μιζραχής (Ιστορικά Σημειώσεις τής Ίσρ. Κοινότητας Κερκύρας - Κέρκυρα 1948).

Στήν Κέρκυρα τόν πρόλαβαν καί οι διωγμοί των ρωσσοεβραίων. ‘Αναπάντσει καί εκεί δραστηριότητα. Μέ έμπνευσμένες όμιλίες του καί στίς δύο Συναγωγές (Γραϊκών καί Πουλιέζας), καταρτίζονται έπιτροπές προσφύγων, γίνονται έρανοι, συνεισφέρουν καί οι πιο φτωχοί Έβραίοι καί στέλνεται ή συγκομιδή στά κέντρα ρωσσοεβραίων προσφύγων.

Τό 1906 έρχεται, όπως είπα παραπάνω στην Άθήνα. Άναλαμβάνει ή

Έξωφυλλον τής «Ισραηλτικής Έπιθεώρησης», πού εξέδιδε ό Χαΐμης στην Άθήνα.

μέσως άρχισυντάκτης τής έφ. ΗΜΕΡΗΣΙΑ, όργανο του τότε ύπουργού Τζώρτζη Θεοτόκη καί συντάκτης ή μεταφραστής σ’ όλες σχεδόν τίς τότε έφημερίδες «Πατρίδα», «Ακρόπολις», «Νέον Άστυ» καί άλλες. Τόν γνωρίζει ό TULLIO GIORDANO, διευθυντής τής έφ. LA TRIBUNA, ήμειπίστης τής Ρώμης, είλικρινής φίλος τής Έλλάδας. Τόν προσλαμβάνει μόνιμον άνταποκριτή της στην Άθήνα, προβλέποντας μεγάλη έπιτυχία, όπως καί έγινε. Τά γραφόμενά του ήταν πάντα έγκυρα, ή πολιτική του ένόραση θετική. Έκτιμάται από όλους τούς δημοσιογράφους καί κάποτε έγινε τόσο γνωστός ώστε κυκλοφορούσε ως ό ‘άνταποκριτής τής Τριμπούνας» καί δέν χρειαζόταν ή άναφορά του ονόματός του (έφ. ΕΣΤΙΑ 5/11/1910).

Μέ παράκληση αύτού του GIORDANO μεσολαβεί τό 1910 καί γίνεται από τήν Ίταλία γιά τήν Έλλάδα ή αγορά τού θρυλικού θωρηκτού «Αβέρωφ», γιά τό όποιο ύποψήφιος αγοραστής ήταν ή Τουρκία. Τούχε στείλει ό GIORDANO ιδίόγραφη έπιστολή πού έγραφε (καθώς θυμάται ό Αλμ. Χαΐμης): CONFERMATE AL GOVERNO CHE LA NAVE E OTTIMA, δηλαδή: «Διαβε-

βαιώσατε τήν Κυβέρνησιν ότι τό πλοϊόν είναι άριστον».

Γίνεται περιζήτητος γιά συνεργασία από σωρεία ξένων φύλλων, τής Ίταλίας: όπως IL SECOLO (Μιλάνου), L’ORA (Παλέρμου), EPOCA (Ρώμη), IL PICCOLO καί PICCOLO DELLA SERA (τής Τεργέστης). Τά ιταλικά του ήταν άφωγα, δεδομένου ότι είχε πάρει ύστερα από εξετάσεις καί πτυχίο καθηγητή τής ιταλικής γλώσσας (Πιστ/κό 13004/18.9.1909 ‘Υπ Έκκλ/κών καί Δημ. Έκπ/σεως) καί από τό 1909 - 1913 δούλεψε καί σάν καθηγητής τής ιταλικής στη Μέση Έμπορική Σχολή Άθηνων. Τού προτάθηκε νά διδάξει ελληνικά στην Άνωτ. Έμπορ. Σχολή Νεαπόλεως. Προτίμησε τήν κατώτερη θέση στην Έλλάδα γιά νά μή θυσιάσει τήν ελληνική του ύπηκοότητα. Πρέπει νά σημειωθεί ότι ό ίδιος είχε ενεργήσει τό 1909 γιά τήν άμοιβαία καθιέρωση τής διδασκαλίας των δύο γλωσσών. Μελέτες του καί συνεργασίες του θά βρούμε στά ιταλικά περιοδικά IL VES-SILO ISRAELITICO (Τορίνο), LA SET-TIMANA ISRAELITICA (Τορίνο), ISRAELE (Μιλάνου), MESSAGGERO EGIZIANO (Καΐρου). Επίσης στά γαλλικά φύλλα: LES ARCHIVES ISRAELI-

ΜΩΥΣΗΣ ΧΑΪΜΗΣ

(Συνέντευξη)

ΤΕΣ και L' UNIVERS ISRAELITE του Παρισιού, L' AURORE (Κωνσταντινουπόλεως), L' INDEPENDANT και LA LIBERTE (Θεσ/κης), LA BOURSE EGYPTIENNE (Κάιρου) MESSENGER D'ATHENES (Αθηνών) αγγλικά: JEWISH CHRONICLE (Λονδίνου), ελληνικά (έκτος των παραπάνω αναφερθέντων): «Νεολόγος» (Πατρών), «Εστία» (Αθηνών), «Νεοελληνική Επιθεώρησις» (Αθηνών) του Άνδρ. Πουρνάρα, «Αλήθεια» (Αθηνών) του Εύ. Λαχανοκάρδη, «Εβρ. Βήμα» (Θεσ/κης), «Εσπερία» (Λονδίνου). Στήν «Αλήθεια» του Λαχανοκάρδη και στήν «Ακρόπολις» του Βλάση Γαβριηλίδη, είχε συνάδελφο τόν Παπαδιαμάντη, πού κι' αυτός τότε έκανε μεταφράσεις, από γαλλικά και αγγλικά. Ο Παπαδιαμάντης, ό «άγιος» τής Νεοελλ. Λογοτεχνίας, συχνά του ζητούσε πληροφορίες για βιβλικά και θρησκευτικά θέματα και φαίνεται ότι σέ κάποιο διήγημά του, όπως με πληροφόρησε ό Τζούλιο Χαΐμης, ό Παπαδιαμάντης συσχετίζει στήν υπόθεση τή σαββατική άργια μ' έναν Έβραίο άχθοφόρο του λιμανιού τής Θεσσαλονίκης. Έκει στήν «Ακρόπολις» δούλευαν κι άλλοι δημοσιογράφοι, μακαρίτες όλοι τους από πολλά χρόνια: Ο Φώτος Γιοφύλλης, μέ σκίτσο του Χ. άπ' τό ζωγράφο Ροιλό, ό Θεόδωρος Συναδινός. Μας τούς αναφέρει όλους σέ αναμνήσεις του ό Φώτος Γιοφύλλης (Έφ. ΗΩΣ 1947), φυσικά και τόν Χ., για τόν όποιο γράφει:... «...έργαζόταν ως μεταφραστής κι' ό πολύ μορφωμένος Έβραίος τής Κέρκυρας Μωυσή Χαΐμης, πού ήτανε πρώτα δημόδιόδασκαλος, κατόπι καθηγητής σέ γυμνάσιο και στό τέλος άναποκριτής τής Ιταλικής «Τριμπούνας». Ήτανε πραγματικός λόγιος, μέ πολλές γνώσεις και πρόθυμος για συζήτηση». Για τή βιβλική έγκράτεια, προθυμία και βοήθεια του Χ. έγραφε ό λόγιος Κ. Φριλίγγος, μεταφραστής του Άσματος Άσμάτων από τή μετάφραση των Έβδομήκοντα, Ιστορώντας πώς γνώρισε (τό 1911 ή 1912) τό δημοσιογράφο Νίκο Καρβούνη και πώς αυτός τόν πήρε να του γνωρίσει τό Μωυσή Χαΐμη: «Μέ πήρε και τραβήξαμε για τό Θησείο να μου γνωρίσει και τό έβραϊκό κείμενο. Έκει

στήν όδό Άγίου Παύλου, χτυπήσαμε τήν πόρτα του φίλου του έλληνοεβραίου Χαΐμη, πού ήξερε άπ' έξω κι' άνκατωτά τήν έβραϊκή Βίβλο. Άνοιξαμε τάς Γραφάς και καθώς έξηγουσε ό Χαΐμης κι' έμείς κοιτάξαμε στή μετάφραση, κάποια στιγμή άπάνω σέ μιάν υπέροχη παρομοίωση, πού παράλλαζε πολύ τούς 70, σπρώχνοντάς με μέ τόν άγκώνα του... άφησε να φανεί στό πρόσωπό του όλη πιά ή λογοτεχνική χαρά κι' ικανοποίηση πού του προξένησε τό πρωτότυπο. Μέσα σ' εκείνο τό έβραϊκό σπίτι τής όδου Άγίου Παύλου, γένηκε αίτία ό Καρβούνης να πρωτογνωρίσω τήν έβραϊκή Βίβλο...» (Έλευθερη Έλλάδα 7.3.1947). Άπό τήν «Εστία» ό Άδωνις Κύρου, ένα άλλο παλιό λαγωνικό τής δημοσιογραφίας, διαπιστώνει τήν άξια του, έκτιμά τό πρόσωπό του και τόν συνιστά στους κύκλους του για δημοσιογραφικές περιοδείες στήν Έλλάδα.

Στήν «Εστία» τακτική συνεργασία δέν είχε, πήγαινε όμως τακτικά εκεί, μήπως πληροφορηθεί τίποτε ελληνικές είδήσεις, να τίς στείλει έξω, μπαίνοντας, χτυπώντας τό μπαστούνι του και ρωτώντας: «κουάλε κόζα πέρ μέ;», δηλαδή, υπάρχει τίποτε για μένα; (Νά διαβασθεί σχόλιο τής «Εστίας» 5.11.1910) μέ τίτλο «Ο άναποκριτής τής «Τριμπούνας». Μιά μέρα πρίν (4.11.1910) ή «Εστία» δημοσίευσε τή συνέντευξη του Χ. από τόν Άλεξ. Ζαΐμη, τότε Υπατό Άρμοστή Κρήτης, μέ τά άκόλουθα κολακευτικά σχόλια: «Ο έν Άθήναις άναποκριτής τής «Τριμπούνας», όστις άνέκαθεν διεκρίθη διά τήν προσοχήν καί τό ένδιαφέρον μέ τό όποϊον παρακολουθεί τά ελληνικά ζητήματα, έλαβε σοβαρωτάτην συνέντευξιν μετά του κ. Άλεξ. Ζαΐμη περί των έσωτερικών καί έξωτερικών ζητημάτων, δημοσιευθείσαν εις τό χθεσινόν φύλλον του ήμεπισήμου Ιταλικού όργάνου». Οι μετοχές του Χ. βρίσκονται πολύ ψηλά. Είναι σεβαστός, συμπαθής και περιζήτητος. Και να σκεφθεί κανείς ότι ό Ζαΐμης υπήρξε άπροσπέλαστος στους δημοσιογράφους!

Δέν ήταν ό Χ. ένας κοινός δημοσιογράφος πολιτικής ή κοινωνικής σκανδαλοθηρίας. Διέθετε πολιτικό αίσθητή-

ριο. Αυτός είχε εκφράσει τήν εύχή «...να έπέλθουν γεγονότα όπως ή Λάρισα, άδικηθείσα κατά τήν διαγραφήν τής όροθετικής γραμμής, άνακύψη έκ τής σημερινής καταστάσεως». Έπακολούθησε πράγματι ό Βαλκανοτουρκικός Πόλεμος, πού υπαινισσόταν ό Χ., και ό ελληνικός στρατός έπεξέτεινε τό ελληνικό έδαφος (Ίσρ. Έπιθ. 1912 Σελ. 90 - 91 και 126 - 127).

Διέθετε πολιτική όσφρηση και χάρη σ' αυτήν, από τήν έπανάσταση του Ίουδι (1909) όσφράνθηκε κι' άκολούθησε πιστά κι άμετάκλητα τό άστρο πού λεγόταν Έλευθέριος Βενιζέλος, προβάλλοντάς το από τίς στήλες τής «Τριμπούνας». Βενιζελιόμος Χ. και φιλοεβραϊσμός Βενιζέλου, δέθηκαν άρρηκτα μέχρι τά στερνά τους.

Ο Βενιζέλος τόν διορίζει άπό 1910 - 1911 διευθυντή του Άθηνάϊκού Πρακτορείου και τό 1913 διευθυντή του Γραφείου Τύπου Θεσσαλονίκης για ένα έξάμηνο, όπου εκδίδει και τή γαλλόφωνη LA LIBERTE. Τό 1916 γίνεται άναποκριτής στήν Άθήνα τής «Εσπερίας» έπισήμου όργάνου τής Έλληνικής Πρεσβείας στό Λονδίνο. Ο Βενιζέλος (και ό Μάξ Νορντάου) είναι από τούς πρώτους πού χαιρετίζουν τήν έκδοση τής «Ισραηλτικής Επιθεώρησης» (1912 σελ. 48), καθώς και από τούς πρώτους πού στέλνουν συλλυπητήρια για τό θάνατό του μαζί μέ τό Μιχαλακόπουλο. Μεταξύ κι άλλες προσωπικότητες του πολιτικού και πνευματικού κόσμου.

Θά σταθοΰμε για λίγο σ' αυτό τό περιοδικό, πού από τή δική μας πλευρά είναι τό πιο συνθετικό του έργο, γιατί στα τέσσερα χρόνια του, μέσα σέ 48 τεύχη και 648 σελίδες περιλαμβάνει όλα τά ιδανικά του, τίς αντίληψεις του, τίς δραστηριότητές του, τίς προσδοκίες του. Ο ήμερ. Τύπος Άθηνών χαιρέτισε μέ καλά λόγια τήν έκδοσή του: «Εστία», «Ακρόπολις», «Σημαία», «Πατρίς», «Καιροί», «Περ. Καλλιτέχνης και Κερκύρας», «Έλλάς», «Φιλελεύθερος» (Ίσρ. Έπ. 1912, Σελ. 2). Ένα έργο εβραϊκής συνεισφοράς, προσωπικής θυσίας, πνευματικού μόχθου και ψυχικού όλοκαυτώματος. Τό κενό και τό χρέος τής πολυάνθρωπης σέ Έβραίους

Θεσσαλονίκης να παρουσιάσει ένα ελληνόφωνο εβραϊκό περιοδικό, τό έπληρωσε ή Κέρκυρα, τό έπληρωσε ό Χ., δίπλα στην άλλη του δραστηριότητα την επαγγελματική, κάνοντας όλη τη γραφική εργασία μόνος του μέχρι και τό φτάσιμο στό τυπογραφείο: Μελέτες πρωτότυπες, δικές του ή ξένες. Μεταφράσεις μελετών, κυρίως δικών του ή άλλων, περίληψη άρθρογραφίας ντόπιου ή ξένου Τύπου και είδησεογραφία εβραϊκού ενδιαφέροντος από την Έλλάδα και τό έξωτερικό, προβολή των εβραϊκών προβλημάτων και θέσεων, άμυνα γιά τά όσια και ιερά, άνθολόγηση εβραϊκών προσωπικοτήτων του πνεύματος και του άλτρουϊσμού, Ιστορίες Έβραίων ήρώων από τά μέτωπα του παγκοσμίου Πολέμου, άποκάλυψη του μεγαλείου του βιβλικού και μεταβιβλικού Ίουδαϊσμού, Σιωνισμός, υπεράσπιση του Έβραϊσμού, ίδίως της Θεσσαλονίκης, στίς έπίβουλές ή πεπλανημένες διαδόσεις, πολιτική άρθρογραφία ντόπιου και ξένου χώρου, γαλλόφωνη στήλη γιά τούς γαλλόφωνους και ποικίλη άλλη ύλη. Στημένος στίς έπάλξεις του Έβραϊσμού φροντίζει πάντα νά διατρανώσει, νά διασφαλίσει και νά ενισχύσει, μέ σωρεία Ιστορικών και όρθολογικών έπιχειρημάτων τίς άρχέγονες έλληνοεβραϊκές σχέσεις και την άρμονική έπιβεβλημένη συμβίωση των δύο στοιχείων, στην Θεσσαλονίκη, στό Γιάννενα ή άλλοι. Ή πέννα του είναι κατευναστική, έγκωμιαστική ή συμβιβαστική, ανάλογα μέ την περίπτωση. Δέν όξύνει, δέν έρεθίζει τά πράγματα, ξέρει καλά τί μεγαλοψυχία της ελληνικής ψυχής. Γράφει κάπου: «Ό Έλλην θηλάζει μέ τό γάλα τό αίσθημα της άνεξίθρησκείας».

Κί όλη αυτή ή έκδοτική προσπάθεια ανάμεσα σέ μύριες δυσκολίες, καθυστερήσεις συνδρομών, έπιστράτευση συνδρομητών λόγω του πολέμου, δυσχέρεια είσαγωγής χαρτιού, αύξηση της τιμής του, έπιδείνωση της πολεμικής κρίσης, συνεχείς έκκλήσεις γιά πληρωμή συνδρομών και, τέλος, τόν Άποκλεισμό, πού έδωσε τή χαριστική βολή σ' αυτό τό άνεπανάληπτο περιοδικό. Ένα έργο ζωής, πού μέσα σ' αυτό τά λίγα χρόνια της έκδόσής του, μαζί

μέ άλλα τρία του «Χρονογράφου» έχει μέσα του έπισφραγμένα σέ καθολικότητα και πληρότητα όλα τιά αιώνια και κρίσιμα Ιουδαϊκά θέματα και είναι πηγή πολύτιμων πληροφοριών και άγνωστων γεγονότων, πού γιά ένα μελετητή, δικό μας ή ξένο, θά δώσει άφάνταστη έξυπηρέτηση σέ θέματα Ιστορικά, του εβραϊκού Έθνους, των εβραϊκών ελληνικών Κοινοτήτων της καταγωγής των Έλλήνων Έβραίων της όνοματολογίας τους, των άφομοιωτικών συμπτωμάτων και άποτελεσμάτων, της εβραϊκής συμβολής στην οικονομία του τόπου και στον πολιτιστικό τομέα και τώτων άλλων σπουδαίων πληροφοριών. Είναι κρίμα ότι αυτά τά σπάνια ντοκουμέντα των 7 έτών («Χρονογρά-

φος» και «Έπιθεώρηση») άπουσιάζουν άπ' όλες τίς βιβλιοθήκες του κράτους. Έκφράζω, από τη θέση αυτή, μιά εύχή και μιά έκκληση νά ενδιαφερθεί ένας εβραϊκός Όργανισμός νά φωτιστεί ή νά πολυγραφηθεί αυτό τό μνημείο και νά τό μοιράσει τουλάχιστον σ' όλες τίς βιβλιοθήκες του κράτους και στις εβραϊκές Κοινότητες. Πρέπει νά μείνει, νά έπιβιώσει στό πέρασμα του χρόνου. Θά είναι μιά πράξη δικαίου αυτή ή ένέργεια και μιά ωραία πρωτοβουλία...

Κί' αυτή έδώ ή ταπεινή μου εργασία, ός είναι ένας μικρός φόρος τιμής στη μνήμη του άείμνηστου Μωϋσή Χάιμη.

ΙΩΣΗΦ ΣΙΑΚΗΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ – ΔΙΕΥΚΡΙΝΗΣΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

Ό Γεν. Διευθυντής της Όρθόδοξης Άκαδημίας Κρήτης Δρ. Άλ. Κ. Παπαδερός έστειλε στην Διεύθυνση των «Χρονικών» την παρακάτω έπιστολή:

«Στό τεύχος 24 (Δεκ. 1979, σελ. 7) του περιοδικού σας «ΧΡΟΝΙΚΑ» δημοσιεύετε είδηση υπό τόν τίτλο «Μιά Ιστορική άπόφαση του Παγκοσμίου Συμβουλίου Έκκλησιών». Μέ την Ιδιότητα του μέλους της Συμβουλευτικής Έπιτροπής του ΚΕΚ και Γεν. Γραμματέως της Τοπικής Όργανωτικής Έπιτροπής της Η' Γεν. Συνελεύσεως του ΚΕΚ, θά ήθελα νά σ' παρακαλέσω νά δημοσιεύσετε τίς άκόλουθες διορθώσεις, πρός άποφυγή παρεξηγήσεως:

1) Στην Όρθόδοξη Άκαδημία Κρήτης συνήλθε, ύστερ' από πρόσκληση του Οικουμενικού Πατριαρχείου, ή Η' Γενική Συνέλευση του Συμβουλίου Ευρωπαϊκών Έκκλησιών (ΚΕΚ: KONFERENZ EUROPAISCHER KIRCHEN) και όχι του Παγκοσμίου Συμβουλίου των Έκκλησιών, όπως γράφετε.

2) Ή φράση «... όπως συνεργασθούν μέ την άρμόδια Έπιτροπή της ΕΟΚ» (5.2) πρέπει νά αντικατασταθεί μέ τή σωστή διατύπωση: «... όπως συνεργασθούν μέ την άρμόδια Έπιτροπή του Παγκοσμίου Συμβουλίου Έκκλησιών».

Μέ την εύκαιρία αυτή δεχθείτε, παρακαλώ, τίς καλύτερες ευχές μου γιά τόν καινούργιο χρόνο, καθώς και τίς θερμές ευχαριστίες μου γιά την εύγενική άποστολή του «Βιβλίου Μνήμης», τό περιεχόμενο του οποίου δέν πρέπει νά λησμονηθεί ποτέ από κανένα».

‘Η ἄρνηση τοῦ ‘Ολοκαυτώματος προσβάλλει τὴν ‘Ιουδαϊκὴ ἀξιοπρέπεια

«Οἱ ‘Εβραῖοι ἔχουν προσωπικὸ δικαίωμα νὰ ἀπαιτοῦν τὴν ἀναγνώριση τοῦ μοιραίου διωγμοῦ τους ἀπὸ τοὺς Ναζί· ὁ ὁποιοσδήποτε ἀρνεῖται τὴν δολοφονία τῶν ‘Εβραίων στὸ Τρίτο Ράιχ προσβάλλει κάθε ‘Εβραῖο». Τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν οὐσίαν μιᾶς πρόσφατης ἀποφάσεως τοῦ Ἀνωτάτου Δικαστηρίου τῆς Δυτικῆς Γερμανίας, τὸ πλῆρες κείμενο τῆς ὁποίας ἔγινε τελευταίως γνωστό.

Στὴν παρακάτω ἔκθεση γίνεται ἀνάλυση τῆς ἀποφάσεως καί, ἐπιπλέον, ἐξετάζεται ἡ νεο - Ναζιστικὴ ἀντίδραση, ὅπως ἐκδηλώνεται στὴν Ὁμοσπονδιακὴ Γερμανικὴ Δημοκρατία.

Μία πολὺ σοβαρὴ ὑπόθεση, ποὺ πρόσφατα συζητήθηκε στὸ Ἀνώτατο Δικαστήριό τῆς Δυτικῆς Γερμανίας, ξεκίνησε ἀπὸ τὴν καταγγελία ἐνὸς νέου μὴ - ‘Εβραίου Γερμανοῦ φοιτητοῦ, γεννημένου τὸ 1950, τοῦ ὁποίου ὁ ἕνας παπποῦς (‘Εβραῖος αὐτός) δολοφονήθηκε στὸ Άουσβιτς. Ὁ φοιτητὴς προσεβλήθη ἀπὸ ἕνα πλακάτ, ποὺ ἀνῆρτησε κάποιος γείτονάς του στὸ φράχτι τοῦ κήπου του, ὅπου ἀνεφέρετο ὅτι ἡ ἐξόντωση τῶν ἐκατομμυρίων ‘Εβραίων στὸ Τρίτο Ράιχ ἀποτελεῖ «Σιωνιστικὴ ἀπάτη» καὶ ὅτι ἡ διὰ τῶν ἀρίων ἐξόντωση τῶν ἑξὶ ἐκατομμυρίων ‘Εβραίων ἀποτελεῖ ἕνα ψέμα πρὶν νὰ εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ δεκτό. Ὁ φοιτητὴς ἦταν ἀναγκασμένος νὰ βλέπει αὐτὸ τὸ πλακάτ κάθε φορὰ ποὺ πῆγαινε σπῖτι του. Θεώρησε, λοιπόν, τὸ περιεχόμενο αὐτοῦ τοῦ πλακάτ σὰν προσβολὴ τῆς προσωπικῆς του ἀξιοπρέπειας καὶ τῆς τιμῆς τοῦ παπποῦ του καί, ὡς ἐκ τούτου, κατέθεσε ἀγωγή αἰτούμενος τὴν ἐκδosis ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου ἀπαγορευτικῆς διαταγῆς κατὰ τοῦ ὕβριστοῦ, ἐνὸς κηπουροῦ - ἰδιοκτῆτο φυτόριου ὀνόματι Kurt Muller.

Τὸ πρωτοβάθμιο Δικαστήριό (Landgericht) τοῦ Mainz, ἀπαγόρευσε στὸν κηπουρὸ, μὲ ἀπειλὴ φυλακίσεως ἑξὶ ἐβδομάδων καὶ πρόστιμο 500.000 μάρκων, τὴν διάδοση τῶν περιεχομένων τοῦ πλακάτ ἢ παρεμφερῶν δηλώσεων. Πλὴν ὅμως, μετὰ ἀπὸ ἔφεση, τὸ δευτεροβάθμιο Δικαστήριό (Oberlandgericht) τῆς Koblenz ἀνέτρεψε τὴν ἀπόφαση μὲ τὸ σκεπτικὸ ὅτι ὁ φοιτητὴς δὲν ἀνῆκε στους πληγέν-

τας, καθὼς αὐτὸς δὲν ἦταν οὔτε ‘Εβραῖος οὔτε ὑπῆρξε θῦμα τοῦ Ναζιστικοῦ διωγμοῦ, ἡ δὲ συγγένεια πρὸς τὸν παπποῦ του δὲν ἀποτελοῦσε ικανοποιητικὴ νομικὴ αἰτιολόγηση γιὰ τὴν ἀσκηση ἐνδίκων μέσων. Ἐν πάσῃ περιπτώσει τὸ Ἐφετεῖο ἔκρινε ὅτι οἱ δηλώσεις τοῦ κηπουροῦ δὲν ἀπευθύνοντο κατὰ τῆς τιμῆς τῶν ‘Εβραίων. Ὁ κηπουρὸς, προφανῶς, μὲ τὶς δηλώσεις του, ἐπιθυμοῦσε νὰ ἀπαλλάξῃ τοὺς Ναζί ἀπὸ τὴν ἐνοχὴ τῆς ἐξοντώσεως τῶν ‘Εβραίων χωρὶς νὰ ἐκφρασθεῖ περιφρονητικὰ γιὰ τοὺς ‘Εβραίους ἢ νὰ τοὺς κατηγορήσῃ γιὰ ψεῦδος ἢ «ἀπάτη». Τὸ Ἐφετεῖο δέχτηκε τὴ δήλωση τοῦ κηπουροῦ ὅτι διὰ τῆς ἀναφορᾶς του στοὺς Σιωνιστές δὲν ἐννοοῦσε ὅλους τοὺς ‘Εβραίους.

Στὶς 18 Σεπτεμβρίου 1979 τὸ Ἀνώτατο Ὁμοσπονδιακὸ Δικαστήριό, (Bundesgerichtshof), ἡ ἀνωτάτη δικαστικὴ ἀρχὴ τῆς Δυτικῆς Γερμανίας, ἀποκατέστησε τὴν ἀπόφαση τοῦ πρωτοδίκου δικαστηρίου ὑπὲρ τοῦ ἐνάγοντος. (Ἀπόφαση VI ZR 140/78). Τὸ σκεπτικὸ τῆς ἀποφάσεως τοῦ Ἀνωτάτου Δικαστηρίου ἐκδόθηκε μόλις στίς 29 Ὀκτωβρίου 1979 καὶ ἀποτελεῖ ἀπόφαση ὑψίστης σημασίας.

‘Η ἀλήθεια τοῦ ‘Ολοκαυτώματος

Τὸ Ἀνώτατο Δικαστήριό ἀσχολήθηκε μὲ τρία θέματα, τὸ πρῶτο τῶν ὁποίων ἀφοροῦσε τὴν ἀλήθεια τοῦ ‘Ολοκαυτώματος. Τὸ Δικαστήριό ἀσχολήθηκε μὲ αὐτὸ διότι ἔπρεπε νὰ ἐξετάσῃ ἐάν ἡ ἀπαγορευτικὴ διαταγὴ θὰ ἦταν δυνατόν νὰ ἀ-

ποτελέσει περιορισμὸ τῆς ἐλευθερίας τῆς ἐκφράσεως. Πλὴν ὅμως, κατὰ τὴν τὴν συνταγματικῶς κατοχυρωμένη ἐλευθερία, «κανένας δὲν ἔχει τὸ ἔννομο δικαίωμα νὰ προβαίνει σὲ ἀναληθεῖς ἰσχυρισμοὺς», διακήρυξε τὸ Δικαστήριό.

Διὰ μιᾶς ἀποφάσεως, ποὺ ἀποκτᾷ ἰδιαίτερη σημασία στὴν σημερινὴ ἐποχὴ, ὅταν πολλαπλασιάζονται οἱ νεο - Ναζιστικὲς παραποιήσεις τῆς ἱστορίας καὶ ἡ ἀπόρριψη τῶν γεγονότων τοῦ ‘Ολοκαυτώματος, τὸ Ἀνώτατο Δικαστήριό διακήρυξε: **«Τὰ στοιχεῖα τῶν μαρτυριῶν περὶ τῆς ἐξοντώσεως ἐκατομμυρίων ‘Εβραίων εἶναι καταδικαστικά».**

Τὸ Δικαστήριό ἀρνήθηκε νὰ δεχθεῖ τὴν ὁποῖα τῆς υπερασπίσεως τοῦ κηπουροῦ ὅτι τὸ μόνο ποὺ ἐπέδωκε ἦταν ἡ ἀμφισβήτησις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἑξὶ ἐκατομμυρίων (ὑποστηρίζοντας πῶς «μόνο» δύο ἐκατομμύρια εἶναι σωστό). Οὔτε θεώρησε τὶς ἐνοχοποιητικὲς δηλώσεις σὰν μιὰ ἀπλή **διερμηνευση** τῆς ἱστορίας ποὺ διέφερε ἀπὸ ἐκείνη τοῦ ἐνάγοντος.

‘Η ἄρνηση τοῦ ‘Ολοκαυτώματος ἀποτελεῖ προσβολὴ τῆς ‘Εβραϊκῆς ἀξιοπρέπειας

Τὸ δεύτερο θέμα ποὺ ἐρευνήθηκε ἀπὸ τὸ Ἀνώταστο Δικαστήριό ἦταν ἐν ὅτι οἱ δηλώσεις τοῦ κατηγορουμένου ἀποτελοῦσαν ὕβρη κατὰ τῆς τιμῆς τῶν ‘Εβραίων. Διὰ μιᾶς ἐπιχειρηματολογίας λίαν ἐμπεριστατωμένης καὶ σαφούς, ποὺ ἀποδεικνύει σὲ ικανοποιητικὸ βαθμὸ τὴν κατανόηση τῶν συνεπειῶν τοῦ ‘Ολοκαυτώματος ἐπὶ τῶν ‘Εβραίων, τὸ

Ανώτατο Δικαστήριο, διακήρυξε:

«'Αποκαλώντας τη γενοκτονία των 'Εβραίων υπό των Ναζί σάν επινόηση, οι ένοχοποιητικές αυτές δηλώσεις άρνούνται στους 'Εβραίους τήν άπάνθρωπη μοίρα που υπέστησαν εξαιτίας τής καταγωγής τους... Τοῦτο σημαίνει έπιθεση κατά τής προσωπικότητός του λαού που υπέστη τους άντι - 'Εβραϊκούς διωγμούς στό Τρίτο Ράιχ. Τοῦτη ἡ μοναδική μοίρα δημιούργησε σέ αυτούς τήν άξίωση γιά μέριμνα και εκτίμηση από τους συμπολίτες τους, τους όποιους βραβαίνει τό φορτίο του παρελθόντος. 'Η σημασία των γεγονότων εκείνων ξεπερνά τις προσωπικές εμπειρίες διακρίσεων και διωγμών τού άτόμου. Καί μόνο τό ιστορικό γεγονός ότι άτομα ξεχωρίστηκαν σύμφωνα με τήν καταγωγή τους και - μέ στόχο τήν εξόντωση - νά στερηθούν δηλαδή τής ανθρωπίνης ατομικότητάς τους, δημιουργεί μία ειδική σχέση μεταξύ των 'Εβραίων στή Γερμανία και των συμπολιτών τους. Κάτω από τό πρίσμα αυτής τής σχέσεως, τά γεγονότα τού παρελθόντος άνήκουν άκόμη στό παρόν. Είναι μέρος τής συνειδητοποιήσεως (Selbstverstandiss) τού δικωμένου, νά θεωρείται ότι άνήκει σέ μία ομάδα ατόμων που ξεχωρίζει εξαιτίας τού διωγμού που υπέστη και πρός τήν όποιαν όλοι οι λοιποί πολίτες είναι ίηικά υπεύθυνοι. Αυτό τό συναίσθημα ότι είναι θύματα τού διωγμού, αποτελεί ένα στοιχείο τής προσωπικής τους αξιοπρέπειας. 'Ο σεβασμός αυτού τού συναισθήματος αποτελεί έγγυηση κατά τής επανάληψης παρόμοιων διακρίσεων στό μέλλον και έναν ουσιαστικό παράγοντα που καθιστά δυνατή τή ζωή τους στή Γερμανία. 'Ο οιοσδήποτε που προσπαθεί νά άρνηθει τήν αλήθεια των γεγονότων τού παρελθόντος, άρνείται στον κάθε 'Εβραίο τό σεβασμό τόν όποιον δικαιούται. Γιά τό θιγόμενο άτομο τούτο πρέπει νά φανεί σάν μία συνέχιση των διακρίσεων κατά τής ομάδος του και, συνεπώς, έμμεσα, κατά τού έαυτού του».

'Ως εκ τούτου τό Δικαστήριο διακήρυξε ότι «όποιαδήποτε προσπάθεια δικαιώσεως, σχολιάσεως ή άμφισβήτησεως» των γεγονότων τού 'Όλοκαυτώματος, σημαίνει περι-

φρόνηση κατά παντός ατόμου που ταυτίζεται με τους διωκόμενους.

Οι 'Εβραίοι τού σήμερα ενσωματώνουν τό παρελθόν

Τελευταία, τό Δικαστήριο έπρεπε νά εξετάσει τό ατομικό δικαίωμα τού φοιτητού γιά νά καταθέσει άγωγή. Τόνισε ότι με έναν 'Εβραίο παιπού οι Ναζί θά τόν κατέτασσαν ως ένα «δευτέρου βαθμού συγγενείας φυλετικώς άναμεμιγμένο άτομο» (Mischling 2 Grades). Και αυτά τά άτομα υπέστησαν διακρίσεις¹¹⁾, και μετά τήν Διάσκεψη τής Wannsee τού 1942, προορίζονταν γιά άναγκαστική στέρηση.

Τό Δικαστήριο υπεστήριξε ότι

Ο ΧΟΜΕΪΝΙ ΚΑΙ ΟΙ ΑΛΛΟΙ

'Ο κ. Α. Παπανδρόπουλος παρουσίασε στον «Οικονομικό Ταχυδρόμο» (17 - 1 - 1980) απόσπασματα από τό «Πιστεύω» τού Χομεϊνί. 'Αναδημοσιεύουμε αυτούσια μερικά απόσπασματα αφήνοντας και τις σημειώσεις (Σ.Σ.) τού κ. Παπανδρόπουλου:

• «'Ο ιερός πόλεμος ξεκίνησε - γράφει ό άγιοτολλάχ - και δέν θά σταματήσει παρά με τήν νίκη τού Ισλαμικού στρατού και τήν εγκαθίδρυση τής Ισλαμικής εξουσίας σέ παγκόσμιο επίπεδο. Τό Ισλαμικό κίνημα, έχει βασικό έχθρό τόν έβραϊκό λαό, ό όποιος ευθύνεται γιά όλα τά δεινά των μουσουλμάνων και γιά όλες τις άντι-Ισλαμικές ενέργειες που συμβαίνουν» (Σ. Σ. κάτι τέτοιο έ-γραφε και ό Χίτλερ).

→ «Κάτω από τις σημερινές συνθήκες - γράφει ό άγιοτολλάχ - όπου οι Ιμπεριαλιστές, οι προδοτικές και τυραννικές κυβερνήσεις, οι 'Εβραίοι, οι Χριστιανοί, οι ύλιστές, προσπαθούν νά παραποιήσουν τις αλήθειες τού 'Ισλάμ και νά ξεγελάσουν τους μουσουλμανικούς λαούς, καθήκον μας είναι, όσο ποτέ άλλοτε, νά κάνουμε μία ένεργό προπαγάνδα και νά εγκαταστήσουμε τους θεσμούς που πρέπει. Παρατηρούμε σήμερα, ότι οι 'Εβραίοι - άς τους μειώσει ό Θεός - παραχάραξαν τις εκδόσεις τού κορανίου στις ζώνες που κατέχουν. Πρέπει νά διαμαρτυρηθούμε και νά έπιστήσουμε τήν προσοχή, γιά νά γίνει επίτελους άντιληπτό ότι οι 'Εβραίοι και οι ύποστηρικτές τους, θέλουν νά καταστρέψουν τό 'Ισλάμ και νά εγκαταστήσουν μία παγκόσμια έβραϊκή κυβέρνηση. (Σ. Σ. Πού νάσαι 'Αϊχμαν)».

αυτή ή μεταχείριση συνδέει τό «φυλετικά άναμεμιγμένα άτομα» άκατάλυτα με τόν διωγμό και τήν εξόντωση που υπέστησαν οι 'Εβραίοι. «'Ο δεσμός αυτός άποτελεί τμήμα τής προσωπικής τους αξιοπρέπειας», και όποιαδήποτε προσπάθεια γιά τή δικαιολόγηση ή την άμφισβήτηση τής μοίρας των 'Εβραίων προσβάλλει και τά προσωπικά τους δικαιώματα.

Τό γεγονός ότι ό ένάγων γεννήθηκε μετά τόν πόλεμο και, συνεπώς, δέν ήταν δυνατόν νά ύποστεί ό ίδιος τήν δίωξη, κρίθηκε ως άσχετο από τό Δικαστήριο. «'Οχι ή προσωπική μοίρα αλλά τά ιστορικά γεγονότα αποτελούν τό κριτήριο που βραβαίνουν επί τής προσωπικότητας παντός 'Εβραίου στή Γερμανία και επί των ατομικών και κοινωνικών του σχέσεων με τα Γερμανών συμπολιτών του... Τά τρομερά γεγονότα έχουν διαμορφώσει τήν προσωπικότητα των πολιτών έβραϊκής καταγωγής οι όποιοι ένσωματώνουν τό παρελθόν άκόμη κι άν οι ίδιοι δέν αποτελούν μέρος αυτού», αναφέρει ή άπόφαση.

Σχετικά με τά άνωτέρω τό Δικαστήριο προέβη επίσης στήν αξιοπρόσεκτη παρατήρηση ότι δέν είναι δυνατόν νά θεθεί «χρονικό όριο (Zeitlicher Trennungsstrich)», άναφορικά με τήν έννοια τής συνδέσεως τού ατόμου με τόν διωγμό. «έφόσον τό παρελθόν έπίζει στο παρόν. Τοῦτο δύναται νά γίνει μόνο όταν τά γεγονότα καταστούν άπλως μία ιστορική διαδικασία. Στή Γερμανία όμως τά γεγονότα είναι παρόντα και τέτοια άπόσταση από τό παρελθόν δέν ύφίσταται άκόμη...»

'Η νεο - Ναζιστική αντίδραση

Παρ' όλο ότι ή άπόφαση τού 'Ανωτάτου Δικαστηρίου χαιρετίσθηκε ευνοϊκά από τόν Τύπο οι νεο - Ναζί άρχισαν νά τήν έπικρίνουν. 'Η «Deutsche National - Zeitung» τής 9 Νοεμβρίου 1979, τήν κατέκρινε σάν ένα περιορισμό τής έλευθερίας τής έκφράσεως και ότι δημιουργεί ένα προνομιακό καθεστώς γιά τους 'Εβραίους, παρέχοντας σ' αυτούς τό δικαίωμα νά ένάνουν γιά προσβολή τής τιμής τους, δικαίωμα που δέν παρέχεται πρός τό συνηθισμένο Γερμανό¹²⁾. «Οι 'Εβραίοι είχαν ανάγκη προστασίας ένόσω διώκοντο και άποστερήθηκαν των δικαιωμάτων τους. Σήμερα, οι Γερμανοί είναι εκείνοι που χρειάζονται

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 16

Πουρίμ

Μιά από τις πιο δημοφιλείς και αγαπητές γιορτές, που κέρδισε μία πολύ αξιοζήλευτη θέση στο Ιουδαϊκό έορτολόγιο, είναι το Πουρίμ. Οι λόγοι για τους οποίους θεσπίσθηκε αυτή η γιορτή αναλύονται στο **Βιβλίο της Έσθέρ** ή, όπως έχει επικρατήσει να αποκαλείται στη **Μεγγιλάτ Έστέρ**.

Τό ιστορικό της γιορτής του Πουρίμ αναφέρεται στο σατανικό σχέδιο του Άμάν, πρωθυπουργού του βασιλιά της Περσίας Άχασβερώς, μέσω του οποίου προσπάθησε να εξοντώσει όλους τους Έβραίους της τότε Περσικής Αυτοκρατορίας. Ο Άμάν κατόρθωσε και έπεισε τον Άχασβερώς, ο οποίος διά βασιλικού διατάγματος, που κοινοποιήθηκε σε όλες τις εκατόν είκοσι έπτά επαρχίες της αυτοκρατορίας, όρισε την 13η του Άδάρ σαν ημέρα εξοντώσεως όλων των Έβραίων υπηκόων του. Τό βασικότερο έπιχείρημα του Άμάν, μέ τό όποιο και κατόρθωσε να πείσει τό βασιλιά να συναινέσει στό σχέδιό του, ήταν τό γεγονός ότι οί Έβραίοι αποτελούσαν ένα ξένο και διαφορετικό λαό, μέ παράξενα ήθη και έθιμα, μέ διαφορετική πίστη, ή παρουσία όλων όποιων δέν ήταν ευεργετική γιά τή συνοχή και τό μέλλον του περσικού κράτους.

«Καί είπεν ό Άμάν πρός τόν βασιλέα Άχασβερώς: Υπάρχει τις λαός διεσπαρμένος και διακεχωρισμένος μεταξύ των λαών κατά πάσας τάς επαρχίας του βασιλείου σου· και οι νόμοι αυτών διάφοροι των νόμων πάντων των λαών, και δέν φυλάττουσι τους νόμους του βασιλέως· όθεν δέν αρμόζει εις τόν βασιλέα να υποφέρει αυτούς». (3:8)

Μόνο ή βασίλισσα Έσθέρ, εύνοουμένη του Άχασβερώς ήταν σε θέση να συνηγορήσει υπέρ των όμοθρήσκων αδελφών της. Καί πράγματι, οί προσπάθειές της στέφονται από έπιτυχία. Ξεσκεπάζει και αποκαλύπτει τό ραδιούργο και μισαλλόδοξο σχέδιο του Άμάν. Ο Άχασβερώς ανακαλεί τό καταδικαστικό διάταγμα κατά των Έβραίων και ό Άμάν και οί συνένοχοί του καταλαμβάνουν τις θέσεις πάνω στην άγχονη που προόριζαν γιά τόν Μορδοχαί και τά αδελφία του.

Αυτή, σε γενικές γραμμές, είναι ή ιστορία του Πουρίμ. Ποιά όμως είναι τά διδάγματα και τά συμπεράσματα που έμεις οι σημερινοί απόγονοι του Μορδοχαί και της Έσθέρ, πρέπει να άντλήσουμε από τό παραπάνω έπεισόδιο;

« Εάν θέλετε να γνωρίσετε τό μέλλον, κοιτάzte και μελετήστε τό ιστορικό σας παρελθόν». Μέ βάση αυτών τόν κανόνα, που δέν αποτελεί παρά μία έλεύθερη παράφραση του έβραϊκού γνωμικού: «**Μασσέ αβότ, σιμάν λεμπανίμ**», θά ανατρέξουμε γιά λίγο στό παρελθόν και, μέ βάση αυτό, θά προσπαθήσουμε να έρμηνεύσουμε τό χρονικό του Πουρίμ. Τά συμπεράσματα και τά διδάγματα, στα όποια θά

Κεντητό, όπου απεικονίζονται διάφορα έπεισόδια της ιστορίας του Πουρίμ.

καταλήξουμε, θά αποτελέσουν γιά μās φωτεινούς σηματοδότες γιά τό μέλλον που διανοίγετε έμπρός μας.

Κανένας άλλος λαός εκτός του Ισραηλτικού δέν εύτύχισε να πορευθεί διά μέσου της ιστορίας έχοντας μία σαφή και ξεκαθαρισμένη εικόνα του προορισμού και της αποστολής του. Κατά τό ξεκίνημα κίελας του Ιστορικού βίου του γνώρισε έμπειρίες και έζησε βιώματα τά όποια, σαν ένας προφητικός καθρέπτης, του διανοίγουν την δόδ, από την όποία πρέπει να προχωρήσει. Ατενίζοντας τό παρελθόν ό Έβραιος, ανά πάσαν στιγμήν, μπορεί να κρίνει την καταλληλότητά του γιά την αποστολή μέ την όποία έχει έπιφορτισθεί, μπορεί να διακρίνει ποιά θά είναι τό αποτέλεσμα των σχέσεών του μέ τους άλλους λαούς, μπορεί να κρίνει αν πορεύεται σωστά ή όχι. Ο Έβραιος εκείνος που γνωρίζει την αποστολή του και την ιστορία του δέν εντυπωσιάζεται εύκολα ούτε άμφιταλαντεύεται εύκολα. Είναι σε θέση να έρμηνεύσει τό κάθε συμβάν και να ατενίζει μέ σταθερότητα και άκλόνητη πίστη τό στόχο προς τό όποιο οδηγείται από τόν ίδιο τόν Συγγραφέα της Ιστορίας. Μόνο ή μαρτυρία της συνειδήσεώς του μπορεί να τόν έξυψώσει και να τόν χαροποιήσει ή να τόν στεναχωρήσει. Γνωρίζει μόνο έναν έχθρό, την άμαρτία ή την ΠΑΡΑΝΟΜΙΑ· και έχει μόνο ένα όπλο, τό δίκαιο και την εύθύτητα.

Τό Σμπά πρό του Πουρίμ αποκαλείται **Σαμπάτ Σαχόρ**, τό «Σάββατο της Ένθυμήςεως». Μας καλεί να κοιτάσουμε προς τά πίσω και να θυμηθούμε όλα όσα συνέβησαν κατά την πορεία του λαού του Ισραήλ προς τή Γη της Έπαγγελίας, μετά την έξοδο από την Αίγυπτο. Ειδικότερα δέ μας θυμίζει τό έπεισόδιο μέ τόν άρχαίο λαό των Άμαλικιτών, οί όποιοι δόλια και άνάτιη έπιτέθηκαν κατά των Ισραηλιτών, (Δευτρ. 25:17 - 19)

Ήταν, και παραμένει, μία πολύ φθνή δικαιολογία, που

δέν απόβλεπε παρά στην εξαπάτηση της κοινής γνώμης, όταν ο Άμάν — αυτός ο «πνευματικός» κληρονόμος της Άμαλικιτικής ιδεολογίας του ανάτιου αντι - έβραϊκού μίσους — προσπάθησε να κρύψει τον αντισημιτισμό του, ισχυριζόμενος ότι η Ιουδαϊκή πίστη και η στενότητα του πνεύματος που διαπνέει τον Ίσραήλ, κάνουν αυτόν έναν «διαφορετικό» λαό και ένα «έπικίνδυνο» κοινωνικό στοιχείο.

Θά ήταν για μās μία τραγική αὐταπάτη νά ὑποθέσουμε πώς μπορούμε νά εξαγοράσουμε τή φιλία καί τήν εὐνοία τῶν ἄλλων λαῶν, ἀπαρνούμενοι καί ἀποβάλλοντες ὅλα τὰ

διακριτικά στοιχεία τῆς ἰουδαϊκῆς μας ταυτότητας. Δεν εἶναι οἱ «παράξενοι» νόμοι μας τὰ αἷτια πού ξυπνοῦν τὸ μῖσος τῶν ἄλλων ἀπέναντι τοῦ λαοῦ μας. Διότι, ἀκόμη κι ἂν ἐγκαταλείψουμε τὰ πάντα, διατηροῦντες μόνο τὴ χαρακτηριστικὴ ὀνομασία τοῦ Ἑβραίου, τοῦτο καὶ μόνο θά ἀρκοῦσε γιὰ τὸν Ἄμάν (ἢ τὸν ὁποιοδήποτε Ἄμάν) σάν δικαιολογία τοῦ ἀντι - ἐβραϊκοῦ του μένους. Ἡ ἐβραϊκὴ ἱστορία μās παρέχει ἀπείρα παραδείγματα πού ἐπιβεβαιώνουν τὴν παραπάνω διαπίστωσή μας. Τὸ πιὸ στυγνὸ καὶ ἀπάνθρωπο ἐγκλημα στὰ χρονικά τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας, στηρίχθηκε στὸ μῖσος μιᾶς μερίδας ἄρρωστημένων ἀτόμων ἀπέναντι σέ

Ἡ Ἑσθήρ παρουσιάζεται ἐνώπιον τοῦ Ἀχασβερώς. Ἔργο τοῦ Konrad Witz (1400 - 1445), Γερμανία.

αυτό το όνομα του Έβραίου.

Η δύναμη και το μυστικό της επιβίωσης του λαού μας έγκειται στην πίστη του και τη σθεναρή και ακλόνητητήρηση των μονοθεϊστικών Ιουδαϊκών διδασκαλιών. Στην άμετακίνητη προσήλωσή του προς τα βιβλικά ιδανικά της δικαιοσύνης και της ισότητας. «**Ενόςυ το χέρι του Μωϋσή παραμένει ανυψωμένο προς τον Θεό**», (δρα Έξοδ. 17:12), **εφόσον — μās διδάσκουν οι Χαχαμίμ — ο λαός του Ισραήλ άτενίζει προς τή άνω «και άφιερώνει τήν καρδιά του στον Ουράνιο Πατέρα του**», δ **Ισραήλ στέκεται πάνωπλος και ισχυρός**. Μόνο όταν «τό χέρι του Μωϋσή κατέρχεται», μόνο όταν η δύναμη της άφοσιώσεώς του ύποχωρεί, παρέχε-

ται η δυνατότητα στον Άμαλέκ ή σε κάποιον Άμάν νά προβάλλει άπειλητικά έναντιον του.

Σύμφωνα με τήν παραπάνω θεώρηση τής Ιστορίας μας τό Βιβλίο τής Έσθήρ προσλαμβάνει γιά μās μιά νέα διάσταση και σημασία, σάν ένα έρμηνευτικό κείμενο τής φιλοσοφίας τής έβραϊκής Ιστορίας. Σάν ένα κείμενο πού, πάνω άπ' όλα, μās διδάσκει ότι ύπάρχει ένας άόρατος και ύψιστος Κριτής και ότι Αυτός είναι η πραγματική κατευθυντήρια δύναμη τής Ιστορίας.

H.Σ.

ΑΠΟΦΑΣΗ ΑΝΩΤΑΤΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ

♦ ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 13

προστασία», γραφεί ή έφημερίδα. Η Deutsche Wochen - Zeitung, τής ίδιας ήμερομηνίας, είδε τήν άπόφαση ως Ιστορική έρευνα με σκοπό κατασταλτικό. «Είναι βέβαια, χωρίς άμφιβολία, ζήτημα καλού γούστου και τής άφειλόμενης λεπτότητας άν κάποιος πρέπει νά κάνει γνωστή τή γνώμη του πάνω σε ένα πλακάτ, όπως έκανε ο κατηγορούμενος. Τό θέμα (τής αλήθειας του Όλοκαυτώματος) είναι πολύ σοβαρό γιά τό λαό μας, συνεπάγεται άναριθμητες συνέπειες γιά νά άντιμετωπίζεται στους δρόμους κατά τρόπο δημαγωγικό». Υπάρχουν άκόμη πολλά άναπάντητα έρωτήματα, έγγραφε ή έφημερίδα, και «δέν τίθεται θέμα μιάς άπόλυτης και πρόχειρης καταδικαστικής μαρτυρίας (γιά τό Όλοκαύτωμα), όπως φαίνεται νά πιστεύει τό Δικαστήριο: ύπάρχουν, μάλλον καταδικαστικές κατηγορίες πού άκόμη περιμένουν τήν έπαλήθευσή τους, ειδικότερα σε ό,τι άφορά τίς μεθόδους έξοντώσεως και τό πόσοι έξοντώθηκαν». Η έφημερίδα έκρινε, επίσης, ότι τό Δικαστήριο δέν έκλήθη νά προβεί σε μία τέτοια «Ιστορική άπόφαση έκ καθέδρας», γιά τήν όποία στερείται τής άρμοδιότητας.

Ο πρόεδρος τής Ισραηλιτικής Κοινότητας Βερολίνου, Heinz Galsinski, ύποκάλυψε ότι ο κατηγορούμενος Kurt Muller είχε και παλιότερα άναρτήσει νεο - Ναζιστικά συνθήματα σε πλακάτ όπως: «Άπαιτούμεν τήν παραγραφή τής άπαγορεύσεως γιά τό Ναζιστικό Κόμμα και τή νομιμοποίηση των Sa και των SS», ή «Τά έξι έκατομμύρια του Άουσβιτς είναι ένα έβραϊκό ψέμα — διακηρύσσουμε συμπάράσταση προς τόν δικηγόρο Roeder»⁽³⁾. Σε μία άλλη περίπτωση ο Muller άνέγραψε πάνω σ' ένα λεωφορείο τό

Ναζιστικό σύνθημα «Νά ψοφήσει ό Έβραίος» και άγκυλωτούς σταυρούς. Γιά τούτη τήν ένέργεια καταδικάστηκε, στίς 27.4. 1978, σε τέσσερα χρόνια φυλάκιση με άναστολή.

Ένα ένδιαφέρον στοιχείο τής πρόσφατης δίκης είναι ότι ή άπόφαση δέν προήλθε άπό ποινικό δικαστήριο, με βάση τόν Ποινικό Κώδικα περί καθυβρίσεως, αλλά άπό τό Άνώτατο πολιτικό δικαστήριο γιά τήν έκδοση άπαγορευτικής διαταγής. Η σαφής γλώσσα τής άποφάσεως δέν άποτελεί μόνο άναγνώριση των αίσθημάτων και των δικαιωμάτων των Έβραίων, αλλά θά χρησιμεύσει σάν κατευθυντήριος γραμμή γιά τίς γερμανικές Άρχές στην πολιτική τους γιά τή χαλιναγωγή των νεο - Ναζιστικών δραστηριοτήτων.

1) Δέν ήμπορούσαν νά παραμείνουν έργαζόμενοι στο Δημόσιο: τούς παρεχωρήθησαν μόνο «προσωρινά πολιτικά δικαιώματα» τό δικαίωμα νά παντρεύονται και νά κληρονομούν περιορίσθηκε: δέν μπορούσαν νά άσκήσουν ό-

ρισμένα επαγγέλματα: και περιορίσθηκαν τό δικαιώματά τους γιά άνώτερη παιδεία. Όρα Bruno Blau, Das Ausnahmerecht Fur Die Juden in Deutschland 1933- 1945 (Η άφορώσα τούς Έβραίους στή Γερμανία Νομοθεσία των Διακρίσεων), Duesseeldorf 1954.

(2) Σύμφωνα με τήν έρμηνεία ύπό του Δικαστηρίου του άρθρου 185 του Ποινικού Κώδικα σχετικά με τήν «προσβολή» όχι μόνο μεμονωμένα άτομα, αλλά και μέλη μιάς σαφώς προσδιορισμένης ομάδας δύνανται νά ένάγουν, έφόσον προσβάλλεται ή τιμή τους. Διάφορες άποφάσεις του Άνωτάτου Δικαστηρίου (όπως ή 2 STR 612/51 τής 23 Νοεμβρίου 1951· 5 STR 182/52 τής 8 Μαΐου 1952· 1 STR 387/67 τής 28 Φεβρουαρίου 1958 και 3 STR 55/60 τής 21 Άπριλίου 1961) ύποστηρίζουν ότι άτομα πού διώχθηκαν ως Έβραίοι άπό τούς Ναζί, θεωρούνται και άναγνωρίζονται ως ομάδα πού δύνανται νά προσβληθεί σάν τέτοια.

(3) Ο Roeder είναι ένας έξέχων νεο - Ναζιστής και ήγέτης τής άποκαλούμενης «Ριζοσπαστικής Πρωτοβουλίας Γερμανών Πολιτών». Επί του παρόντος είναι φυγδίκος και βρίσκεται έκτός Γερμανίας.

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

Γραφεία: Πειραιώς 46, Άθήναι (106)
Τηλέφ. 52.29.153

Έκδότης: τό Κ.Ι.Σ. εκπροσωπούμενον ύπό του Προέδρου του κ. Ίωσήφ Λόβινγκερ, ό όποίος είναι και ύπεύθυνος συμφώνως τώ νόμω (Πειραιώς 46 - Άθήναι).

Επιμέλεια έκδόσεως: Νίκος Τσαπίδης, μέλος τής Ένώσεως Συντακτών Περιοδικού Τύπου.

Υπεύθυνος φωτοσυνθέσεως: Κατασούνης ΕΠΕ, Σπ. Δοντά 10, Άθήναι

● Η άναδημοσίευσις κειμένων είναι έλευθέρα, με τήν προϋπόθεση ότι θά άναφέρεται ή πηγή: Περιοδικό «Χρονικά», Κεντρικού Ισραηλτικού Συμβουλίου.

ΤΟ ΕΒΡΑΪΚΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Ο Οκτώβριος του 1979 σηματοδεύτηκε από ένα γεγονός αποφασιστικής σημασίας για την Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης. Για πρώτη φορά, μεταπολεμικά, άρχισε να λειτουργεί στην πόλη μας ένα Έβραϊκό Δημοτικό Σχολείο.

Τό γεγονός αυτό, που σίγουρα θα αποτελέσει σταθμό στην ιστορία της Κοινότητάς μας, άρχισε να ωριμάζει στη σκέψη των Ιθυνόντων εδώ και αρκετό καιρό. Τό πρώτο βήμα έγινε την άνοιξη του 1978, όταν τό τότε Κοινοτικό Συμβούλιο

άποφάσισε νά διερευνήσει τις δυνατότητες ίδρυσης ενός Έβραϊκού Δημοτικού Σχολείου καί ανέθεσε τή σχετική προεργασία σέ μία επιτροπή αποτελούμενη από τούς κ.κ. Μίνο Κοέν, Δανιήλ Ίακώβ καί Ζάκ Μαρζιλάι. Ή επιτροπή αυτή έκρινε σάν πιό κατάλληλο χώρο τό ακίνητο του ιδρύματος «Ματανώθ Λαεβιονίμ», στην οδό Φλέμινγκ 17. Ή ίδια συνέταξε, επίσης, μία έμπεριστατωμένη μελέτη καί προϋπολογισμό γιά τίς απαιτούμενες μετατροπές στή διαρρύθμιση του κτιρίου, έναν κατάλογο των απαραίτητων

όργάνων διδασκαλίας καί άλλων έποπτικών μέσων, πρόβλεψη γιά τό απαιτούμενο διδακτικό καί διοικητικό προσωπικό κ.λ.π. Πάνω άπ' όλα, όμως, πέτυχε νά διαφωτίσει τούς ένδιαφέροντες γονείς ύπερνικώντας τυχόν αντιδράσεις καί πείθοντας τούς πιό διστακτικούς. Τό Διοικητικό Συμβούλιο, μέ τή σειρά του, έφερε τό πόρισμα των εργασιών τής επιτροπής στην Κοινοτική Συνέλευση, που άποφάσισε όμόφωνα ότι ή ίδρυση του Σχολείου είναι ζήτημα ζωτικό γιά τήν Κοινότητα.

Άκολούθησαν οι έκλογές στην Κοινότητα καί τό νέο Διοικητικό Συμβούλιο όόρισε στην επιτροπεία του Σχολείου τούς κ.κ. Μίνο Κοέν, Δανιήλ Ίακώβ, Φλώρα Μιχαέλ, Νέλη Σεφίχά, Χάγια Μαΐρ, Μάκη Φλωρεντίν καί Φρίντα Κοέν. Σύνδεσμος τής επιτροπής μέ τό Συμβούλιο ανέλαβε ό Γεν. Γραμματέας κ. Βίκτωρ Βενουζίου. Ή επιτροπεία αυτή, μέ έπικεφαλής τόν πρόεδρό της κ. Μίνο Κοέν, που εργάστηκε υπεράνθρωπα, άφιερώνοντας όλο τό διαθέσιμο χρόνο του στην ύπόθεση του Σχολείου, ρύθμισε όλες τίς τελευταίες λεπτομέρειες. Έτσι μέ τήν έναρξη του νέου σχολικού έτους 1979 - 1980 οι εργασίες είχαν ολοκληρωθεί καί τό Σχολείο ήταν πιά έτοιμο νά δεχτεί τούς πρώτους μαθητές του.

Τό σχολείο λειτουργεί φέτος μέ τό νηπιαγωγείο καί τίς δύο πρώτες τάξεις του Δημοτικού. Στο νηπιαγωγείο άπα-

σχολούνται 16 νήπια, ηλικίας 3,5 - 6 έτών, μέ τήν επίβλεψη τής Έβραιοδιδασκάλας κ. Λύδιας Χασσόν καί μιās βοηθού νηπιαγωγού. Στην Α' τάξη φοιτούν έπτά μαθητές καί διδάσκει ή κ. Γεωργία Φρινκή, που είναι ή διευθύντρια του Σχολείου. Άξιοσημείωτο είναι ότι στην Α' τάξη φοιτούν τό σύνολο των παιδιών τής Κοινότητάς μας, που έχουν τήν ανάλογη ηλικία. Στην Β' τάξη φοιτούν πέντε μαθητές καί διδάσκει ή κ. Σουλτάνα Παπαναούμ. Στην τάξη αυτή θα μπορούσαν νά φοιτήσουν τρία ακόμη Έβραίοπουλα ανάλογης ηλικίας, που γιά διάφορους λόγους προτίμησαν άλλα σχολεία.

Έκτός από τά μαθήματα, που προβλέπονται από τό αναλυτικό πρόγραμμα του ύπουργείου Παιδείας, διδάσκονται καί ή έβραϊκή γλώσσα καί ιστορία από τόν Έβραιοδιδάσκαλο κ. Έλη Χασσόν. Υπάρχει επίσης προοπτική προσθή-

Ή τοποθέτηση τής «Μεζουζά» στο καινούργιο Σχολείο

Οι μαθητές μέ τό Ραββίνο, μέ τούς δασκάλους τους καί μέλη του Δ.Σ. τής Κοινότητας.

46ον Πληροφοριακόν Δελτίον δημοσιευμάτων τοῦ Τύπου

1. ΠΕΡΙ ΕΒΡΑΙΩΝ

Οικονομικός Ταχυδρόμος: Μὲ τίτλο «Ὁ Ναζισμός ζῇ» ἀναδημοσίευσε ἀπὸ τὸ Βῆμα: Στοὺς ἀθεράπευτους θαυμαστὲς τῆς Ἰσλαμικῆς δημοκρατίας καὶ τοῦ «θεόπνευστου» ἡγέτη τῆς «Ἰμάμη» Χομεϊνὶ ἀφιερώνω τὸν αὐτοχαρακτηρισμὸ τοῦ Ἀγιοτολλὰχ Καλχαλί, ποὺ εἶναι ἐπικεφαλὴς τῶν ἐπαναστατικῶν δικαστηρίων. Εἶπε: «Εἶμαι ὁ Ἄντολφ Ἀιχμαν τῆς Ἰσρανικῆς ἐπαναστάσεως» (20/12/1979).

Νέα: Τὶ καθορίζει τὴ συμπεριφορὰ καὶ τὴ σκέψη τοῦ ἀτόμου. Τὸ περιβάλλον ἢ ἡ κληρονομικότητα; Αὐτὸ τὸ ἐρώτημα προσπαθοῦν νὰ μελετήσουν οἱ ἐπιστήμονες στὴν περίπτωση τοῦ Ὁσκαρ Στόخر (Καθολικοῦ καὶ φανατικοῦ Ναζί) καὶ τοῦ διδύμου ἀδελφοῦ του Τζάκ Γιοῦφε (Ἑβραίου). Τὰ δυὸ ἀδελφά, 47 χρονῶν σήμερα, ἐξήσαν χωριστὰ καὶ μόνο τὸ 1954 συναντήθησαν (31/12/79).

Ριζοσπάστης: Μὲ ἀφορμὴ τὸν Ὁδ. Ἐλύτη ὁ Κ. Καραχάλιος ἀναφέρθηκε στοὺς ἐκπροσώπους τῆς πρωτοπορίας, στὸν πνευματικὸ χώρο, ὅπως «ὁ Θεοδόσης Πιερίδης, ὁ Ἑλληνοεβραῖος Γιοσέφ Ἐλιγιὰ, ὁ Κώστας Θρακιώτης...» (1/1/80).

Ταχυδρόμος: Στὴν κριτικὴ του γιὰ τὸ θεατρικὸ ἔργο «Ντά», ποὺ παίζεται στὸ θέατρο «Μπροντγουαίη» ὁ Θ. Κρητικὸς γράφει: «Τὸ νὰ εἶσαι Ἰρλανδὸς δέν εἶναι ἀπλῶς μιὰ ἐθνικότητα. Εἶναι συμφορὰ προνομιακὴ καὶ ἰσὺβια. Εἶναι πληγὴ βασανιστικὴ καὶ πολῦτιμη, σὰν τὰ στίγματα τῆς Σταύρωσης στὶς παλάμες τοῦ ἁγίου Φραγκίσκου τῆς Ἀσίζης. Σ' ὁλοκληρὸ τὸ σύγχρονο κόσμον μόνο δυὸ ἄλλοι λαοὶ κουβαλοῦν στοὺς ὤμους τοὺς τρικλιζόντας τὴν ἐθνικότητά τους, σὰν εὐπρόσδεκτο δυσβάσταχτο βάρος: οἱ Ἑβραῖοι καὶ οἱ Ἕλληνες. Ἀκριβῶς σὰν τοὺς Ἑβραίους καὶ τοὺς Ἕλληνες, βρέθηκαν καὶ οἱ Ἰρλανδοὶ ὑποδουλωμένοι σὲ ξένο κατακτητὴ γιὰ ὁλόκληρους αἰῶνες καὶ κατάφεραν νὰ ἐπιβιώσουν ταμπουρωμένοι σ' ἓναν κομπλεξικὸ ἐθνικισμό, ποὺ μὲ τὸ χρόνο μεταβλήθηκε, ἀπὸ προστατευτικὴ πανοπλία, σὲ ἀσφυκτικὸ σιδερένιο κλουβί» (10/1/80).

Βῆμα: Στὴ σειρά «Ἱστορικὰ πορτραῖτα τοῦ 20οῦ αἰῶνα», παρουσιάζοντας τὸν Χίτλερ γράφει, μεταξύ ἄλλων: «Ὁ Χίτλερ μισοῦσε τοὺς Ἑβραίους. Ὁ ἀντισημιτισμὸς του ἐκτράφηκε στὶς φτωχοσυννοικίες τῆς Βιέννης, ὅπου τέτοιες ἀπόψεις ἦταν πολὺ διαδεδομένες. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἐβραϊκὲς κοινότητες ὑπῆρχαν στὶς περισσότερες ἀπὸ τίς μεγάλες πόλεις τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης. Γιὰ τοὺς ἄνδρες καὶ τίς γυναῖκες, ποὺ εἶχαν χάσει τίς οἰκονομίες τους μὲ τὸν μεταπολεμικὸ πληθωρισμὸ ἢ βρέθηκαν ἀνεργοί, μὲ τὴν ὕφεση στὰ τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ 1920, οἱ ἐβραϊκὲς αὐτὲς κοινότητες ἀποτελοῦσαν τὸ στόχο κάθε λογῆς δυσαρέσκειας. Ὁ Χίτλερ μετέβαλε τοὺς Ἑβραίους σὲ θύματα ἐξίλαστῆρια γιὰ ὅλες τίς κακοτυχίες τῆς Γερμανίας» (13/1/80).

Μακεδονία: Μὲ τίτλο «Οἱ ναζιστὲς στρατιωτικοὶ γνῶριζαν καλὰ τὴν ἐξόντωση τῶν Ἑβραίων» γράφει ὅτι: «Ὁ ἱστορικὸς Βόλφγκανγκ Σαίφλερ, τοῦ ἐλευθέρου πανεπιστημίου τοῦ Βερολίνου ἐξέθεσε, ἐνῶ κατέθετε ὡς μάρτυρας στὶς 9 Ἰανουαρίου στὴν δίκη Λίσκα, στὸ δικαστήριον τῆς Κολωνίας, πῶς μετὰ τὸν πόλεμον «κατασκεύασαν τὸ θρύλον» ὅτι μόνο ἓνας μικρὸς ἀριθμὸς Γερμανῶν ἤξεραν, πῶς οἱ Ἑβραῖοι ποὺ μεταφέρονταν στὰ στρατόπεδα τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης πῆγαιναν κατ' εὐθείαν στὸ θάνατον» (13/1/80).

Θεσσαλία (Βόλου): Ἐνα ἀφιέρωμα στὴ δραστηριότητα τῆς Ἰσραηλιτικῆς Κοινότητος Βόλου. Τὸ ἔργο τῆς στὰ παλιὰ χρόνια τῆς ὑπάρξεώς της. (20/1/80). Ἀναδημοσίευσις ἀπὸ τὰ «Χρονικά».

Ταχυδρόμος (Βόλου): Ἡ δράση τῆς Ἰσραηλιτικῆς Κοινότητος τοῦ Βόλου. Ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως μέχρι σήμερα. (20 καὶ 21/1/80). Ἀναδημοσίευσις ἀπὸ τὰ «Χρονικά».

κης μῆς τῆς τάξης κάθε χρόνο μέχρι τὴ συμπλήρωση ὄλων τῶν τάξεων τοῦ Δημοτικοῦ.

Στὸ μόνιμο προσωπικὸ τοῦ Σχολείου ἀνήκουν ἓνας ἐπιστάτης καὶ μιὰ καθαρίστρια. Οἱ μαθητὲς παραλαμβάνονται καθημερινὰ ἀπὸ τὰ σπίτια τους καὶ μεταφέρονται στὸ Σχολεῖο μὲ λεωφορεῖο πούλμαν.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐργασίας ποὺ γίνεται στὸ σχολεῖο φάνηκαν πολὺ γρήγορα στὶς 19 Δεκεμβρίου, ὅταν γιορτάστηκε, στὴν αἴθουσα τελετῶν του, ἡ γιορτὴ τοῦ Χανουκά. Ἦταν ἡ πρώτη ἐκδήλωση τῶν μαθητῶν τοῦ Σχολείου μας καὶ οἱ θεατὲς, ποὺ γέμισαν ἀσφυκτικὰ τὴν αἴθουσα, εἶχαν

τὴν εὐκαιρίαν νὰ δοκιμάσουν συγκλονιστικὰ αἰσθήματα συγκίνησης καὶ ὑπερφάνειας. Οἱ νεώτεροι καμάρωσαν τοὺς μικροὺς μαθητὲς καθὼς ἐρμήνευαν μὲ ἄνεση τὸ ἱστορικὸ, τὰ ἔθιμα καὶ τὰ τραγούδια τῆς γιορτῆς καὶ οἱ παλαιότεροι ἀναπόλησαν ἀνάλογα βιώματα ἀπὸ περασμένα χρόνια.

Ἔτσι τὸ Σχολεῖο μπόρεσε μέσα σὲ ἐλάχιστον χρόνο νὰ καθιερωθεῖ στὴ συνείδηση ὄλων σὰν τὸ καμάρι τῆς Κοινότητος καὶ εἶναι βέβαιον πῶς σιγά - σιγά θὰ ἐξελιχθεῖ σ' ἓνα ἀπὸ τὰ πληρέστερα εκπαιδευτήρια τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἑλλήν. Βορράς (Θεσ/νίκης): Στις 25/1/80 καὶ Ἑμπρός (Βόλου) στὶς 21/1/80 γιὰ τὸ Ἀφιέρωμα τῶν «Χρονικῶν» στὴν Ι.Κ. Βόλου.

Ἐπίκαιρα: Σὲ ἄρθρο τοῦ Σ. Γρηγοριάδη γιὰ τὸν Σάχη καὶ τὸν Χομεϊνὶ ἀναφέρεται μεταξὺ ἄλλων: «Ἄλλωστε αὐτὸ εἶναι τὸ μυστικὸ τῶν περισσοτέρων ἰσχυρῶν ἀνδρῶν τῆς ἱστορίας, εἴτε προοδευτικοὶ ἦταν αὐτοὶ οἱ ἄνδρες εἴτε ἀντιδραστικοί. Εἴτε προηθεῖς εἴτε ἐπιμηθεῖς. Ἀπὸ τὸν Μωυσῆ ἕως τὸν Χίτλερ, ἀπὸ τὸν Μεγάλον Ναπολέοντα ὡς τὸν Νασέρ καὶ τώρα τὸν Χομεϊνί, ἀπὸ τὸν Λένιν ὡς τὸν Μάο, οἱ μεγάλοι ἰσχυροὶ εἶχαν ὡς βασικὸ μέσον γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῶν σκοπῶν τους τὴν κατεργασία τῶν μαζῶν μέτὰ τὰ κατάλληλα γαλβανιστικά συνθήματα. Εἶδαμε τὸν Χίτλερ νὰ ἐπιτυγχάνει αὐτὸν τὸν σκοπὸ, ἐμπνέοντας στοὺς Γερμανοὺς τὸ πῶς ἐξαλλο καὶ βάρβαρο μίσος κατὰ τῶν Ἑβραίων. Ἀκόμα καὶ σήμερον στοὺς πολλοὺς φαίνεται ἀνεξήγητο καὶ παράλογο τὸ ἀντιεβραϊκὸ πάθος ἐξόντωσης πού ἐνέπνεε ὁ χιτλερισμός. Ἀνεξήγητο καὶ παράλογο γιὰτί; Ὁ Χίτλερ ἀπλούστατα ἤθελε τὸν γερμανικὸ λαὸ σὲ μιὰ τυφλὰ φαντασιωμένη μάχη, ὥστε νὰ καταστῇ τελείως ὑποχείριό του. Νὰ τὸν ἀκολουθεῖ σὰν ὑπνωτισμένη, ὅπως οἱ ποντικοὶ τὸν ἄνθρωπο μέτὰ τὸ μαγικὸ αὐλὸ, πρὸς ὅποιους στόχους τοὺς ὀδηγήσει αὐτός. Καὶ διάλεξε γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ κάτι, πού ἤξερε ὅτι εἴθιγε εὐαίσθητες χορδὲς τῶν Γερμανῶν. Ἡ ἐπιτυχία του ἀποκαλύπτει τὴν καταπληκτικὴ του ψυχολογικὴ δεινότητά» (24 - 1 - 1980).

---

2. ΠΕΡΙ ΙΣΡΑΗΛ

Ταξιδεύοντας: Ἐνδιαφέρον πολυσέλιδο ἄρθρο τῆς Σ. Ποχέντης γιὰ τὸ Ἰσραήλ ἀναφέρει, μεταξὺ ἄλλων, ὅτι «Ἐκεῖνο πού χαρακτηρίζει τὸν Ἰσραηλινὸ λαὸ σὰν σύνολο, εἶναι ἡ ὁμοφυχία του. ἡ ἐνότητά του. Δὲν εἶχε ποτὲ κι ἄλλη ἐναλλακτικὴ λύση γιὰ τὴν ἐπιβίωση». (Δεκέμβριος 1979)

Ἑμπρός: Ἰσραηλινοὶ ἐπιστήμονες, μετὰ ἀπὸ ἐρευνες πολλῶν ἐτῶν, ἐπέτυχαν βενζίνη ἀπὸ φύκια καὶ σοῦπερ - σιτάρι. Ἐπίσης ἐπέτυχαν καὶ σπουδαῖες ἐπιτεύξεις κατὰ τοῦ καρκίνου (11 - 1 - 1980).

«ΒΙΒΛΙΟ ΜΝΗΜΗΣ»

● Σχετικὰ μέ τὴν ἔκδοση τοῦ Κ.Ι.Σ. μέ τὰ ὀνόματα Ἑβραίων πού χάθηκαν στὰ γερμανικὰ στρατόπεδα, ἔγραψε ἡ Οἰκονομικὴ Πορεία (Δεκέμβριος 1979).

● Ἐπίσης, ὁ γνωστὸς λογοτέχνης, Διευθυντὴς τοῦ περιοδικοῦ «Θεσσαλικὴ Ἑστία» κ. Μ. Σταφυλᾶς ἔγραψε στὴν Ἑλευθερία (Λάρισης, 8 / 11 / 1979), τὸ παρακάτω χρονολόγημα:

«Ἀπὸ προχθὲς πού τὸ πῆρα, μιὰ βαρεὶά πέτρα κάθησε στὴν καρδιά μου. Καὶ ὅσο κι' ἀν' τὰ ζήσαμε τότε σκέφτομαι εἶναι δυνατό; Καὶ ὅμως αὐτὸ τὸ «Βιβλίον Μνήμης» πού ἔβγαλε τὸ Κεντρικὸ Ἰσραηλιτικὸ Συμβούλιο μέ τὰ ὀνόματα — μόνον τῶν χαμένων ὁμοθρήσκων τους — εἶναι ἓνα σάλπισμα στίς συνειδήσεις τοῦ κόσμου, ἓνα ἀνάθεμα γιὰ κείνους πού ἀποκτηνώθηκαν καὶ φέρανε τὴν καταχνιά στὸν κόσμον. Χιλιάδες ὀνόματα κι ἄλλες χιλιάδες χαμένα πού σὲ μιὰ μόνο σελίδα λευκὴ ἀναφέρονται σὰν οἱ «Ἄγνωστοι» ἀνθρώποι πού χάθηκαν κάτω ἀπὸ μιὰ ἀπάνθρωπη βαρβαρότητα. Μνημόσυνο γιὰ τὰ θύματα μιᾶς ἀδίκης ἐξόντωσης θέλουν αὐτοὺς τοὺς καταλόγους οἱ ἐκδότες του. Καὶ χωρὶς καμιά σκληρὴ κριτικὴ, χωρὶς κακία καὶ πρόθεση ἐκδίκησης, δίνουν τίς ἡλικίες, τὰ ὀνόματα, τὸν τόπον κατοικίας τους ἐν ζωῇ. Θέλετε ἓνα παράδειγμα ἀπὸ τὸν ξεκληρισμένο πληθυσμὸ τῆς Λάρισας. Μωϋσῆς Μωϋσῆς, 43 χρόνων, Ἐρικέττη Μωϋσῆ 35 χρόνων, Λουσιῶ, 12, Ρόζα 10, Σαρίνα 8, Στέλλα 6, Μεναχέμ 9. Μιὰ οἰκογένεια, μιὰ καταστροφή. Ἐφτά παιδιὰ ἀνήλικα τοῦ ζεύγους Ἰωσήφ Μισδραχὴ ἀπὸ 19 ὡς 5 χρόνων ἐξοντώθηκαν μέ τοὺς γονεῖς τους πρὶν καλὰ - καλὰ γευθοῦν τίς χαρὲς τῆς ζωῆς. Ἄλλες ἀκόμα πολυμελεῖς οἰκογένειες τοῦ Γιεσουλά, τοῦ Κοέν, τοῦ Μαγριζοῦ, τοῦ Φελοῦς τοῦ Χαζάν. Νέοι γονεῖς, παιδάκια ἀβάφτιστα, ἀνθρώποι ἀθῶοι πού σὲ τίποτα δὲν ἐφταιζαν, κανέναν δὲν πείραξαν, ὀδηγήθηκαν στὸ θάνατο χωρὶς περίσκεψη, χωρὶς λύπη, χωρὶς αἰδῶ. Δὲν ξέρω γιὰ τοὺς ἄλλους. Ὅμως νοιώθω πῶς αὕτὴ ἡ βαρεὶά πέτρα πού κάθησε στὴν καρδιά μου εἶναι δύσκολο νὰ φύγει. Γιὰτί διάβαζε τίς προάλλες στὴν Ἀργεντινὴ ἓνα κακέτυπο τοῦ Χίτλερ βασανίζει: στὰ ἀπαίσια μπουντρούμια τοῦ φασισμού ἐβραιόπουλα μόνον καὶ μόνον γιὰτί εἶναι ἐβραιόπουλα. Κι οἱ συνειδήσεις τοῦ κόσμου δὲν ἀγρυπνοῦν, κι ὁ κόσμος κινδυνεύει ξανά ἀπ' αὐτοὺς πού τρέφονται μέ δάκρυα καὶ αἷμα. Αὐτὸ τὸ «Βιβλίον Μνήμης» ἄς σταλεῖ παντοῦ. Εἶναι ἓνα κέντρισμα γιὰ νὰ βασιλέψει κάποτε ἡ Δικαιοσύνη».

● Ὁ γνωστὸς λογοτέχνης - κριτικὸς κ. Τ. Μενδράκος ἔγραψε στὴν Ἱστορία (Ἰανουάριος 1980):

«Ἀφιερωμένο στὸν Ἄγνωστο Ἕλληνα, Ἑβραῖο τὸ θρήσκειμα, πού χάθηκε στὰ ναζιστικὰ στρατόπεδα συγκέντρωσης, κυκλοφόρησε τὸ «Βιβλίον Μνήμης», μαρτυρία συντριπτικὴ μιᾶς τραγικῆς ὁμαδικῆς ἐξόντωσης. Σελίδες ὁλόκληρες μέ ὀνόματα καὶ ἡλικίες, ὀνόματα πού συχνὰ ἡ ὁμοιότητά τους προσδιορίζει τὸ ξεκληρισμὸ ὁλόκληρων οἰκογενειῶν, ἀπ' ὅπου δὲν λείπουν οὔτε τὰ βρέφη, συνθέτουν τὴ συμφωνία αὕτῃ τῆς φρίκης, πού θάνει στὴν κορύφωσή της στὴν τελευταία λευκὴ σελίδα, πού κοσμεῖ ἓνα στεφάνι, γιὰ τὸ ἀνώνυμο ἐκεῖνον πλῆθος, τὸ χαμένο ἀκόμα καὶ ἀπὸ τὴ μνήμη τοῦ κόσμου».

● Ὁ Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Ἡλ. Β. Οἰκονόμου, μέ ἐπιστολὴ του, λέει ὅτι «Θεωρῶ τὸ «Βιβλίον Μνήμης» ὡς διακήρυξιν κατὰ πάσης μορφῆς βίας. Θρησκευτικῆς, φυλετικῆς κ.λπ.»

● Ἐπίσης ἔγραψαν ἡ Θεσσαλικὴ Ἑστία (Φεβρουάριος 1980) καὶ Παριανὰ (Τεύχος 2 — 1980).

עץ חיים היא

Δένδρον ζωῆς εἶναι ἡ Τορά...
(Παροιμ. 3:18)